

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स ।

आणण्ड वृद्धि

(नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक पत्रिका)

शाक्यमुनि बुद्ध

वर्ष २६

अंक ७

ने.सं. १११९ सकिमिलापुन्हि

वि.सं. २०५५ कार्तिक पूर्णिमा

बु.सं. २५४२

इ.सं. १९९८ नोभेम्बर

मिंतुना !

(कल्पि कर्त्ता तु मितुना)

न्यान्हुयंकंया नेपाल मण्डल बौद्ध संरकृति
सम्मेलन सफल जुयाः विश्वया
मानवप्रति नेपाल बुद्धधर्मया नैतिक मूल्य
कःघाये फैकथ प्रचार प्रसार जुयाः बुद्धशारान
ताकाल टवने फयोमा धैगु आशा यासे
मिंतुना पिब्बयाटवना ।

आनन्द भूमि

परिवार

आनन्दकुटी, स्वयम्भू

श्रीनगर भाष्मि

(नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक पत्रिका)

सल्लाहकार
भिक्षु कुमार काश्यप
फो. नं. २७१४२०
तीर्थनारायण मानन्धर
फो. नं. २७०३८९

सम्पादक
सुवर्ण शाक्य
फो. नं.- २८१४४४

मद्रण प्रबन्ध
अष्टमुनि गुभाजु
फो. नं.- २५४१११

प्रकाशक

भिक्षु धर्म सूति
सचिव आनन्दकुटी विहार गुठी
स्वयम्भू - २७१४२०

प्रधान - कार्यालय
आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू, काठमाडौं
पो. ब. नं. ३००७, फोन : २७१४२०

वर्ष २६ - अङ्क ७ - बु.सं. २५४२ - कात्तिकपूर्णिमा

बृद्धवचन

मनोपद्वज्ञमा धम्मा मनोसेत्ता मनोमया,
मनसा चे पदुट्टेन मासति वा करोति वा ।
ततो नं दुखमन्वेति चक्रकंव वहतो पदं'ति ॥

जुनसुकै अवस्थामा पनि मन पहिले जाने हुन्छ । त्यसैले भन
ने प्रमुख छ । मन नै सबैमा व्याप्त भई रहेको छ । खराब
नियतले काम वा कुरा गर्नेको पछिपछि गाडा तान्ने गोरुको
पछिपछि गाडाको चक्रा गृडेर आए भै दुखले पछ्याउँछ ।

चक्रपालले आफू पहिलेको जन्ममा वैद्य छोदा एकजना आइमाईलाई
आँखा दुखने रोगबाट मुक्त गरिदियो । त्यो रोग निको पारिदिएमा प्राप्तनो
छोरालोरीसहित दासी बन्दु भनेकी आईमाईले दासी बन्दुपर्ला भनी फटाहा
कुरा गरी आँखा अन् दुख्यो भनिन् । वैद्यराजले ती आइमाईले केही दिन
पर्ला भनी झूठ बोलेको थाहापाई उनीलाई अन्धा हुने औषधि दिई अन्धी
बनाइदियो । त्यसै पापकर्मले यस जन्ममा चक्रपाल अन्धो अएको कुरा
बताई तथागतले उपर्युक्त गाथाहारा बताउनुभयो कि खराब नियतले काम
गरेमा गोरुको पछिपछि गाडा आए अं मानिसको पछिपछि दुख आउँछ ।

बाष्पिक ग्राहकशुल्क रु. ६०।-

ग्राहीवन ग्राहकशुल्क रु. १००।-

एक प्रतिको रु. ६।-

पैसाको पछिपछि धर्म

पैसा प्राप्त गर्नको लागि मानिस सुपात्र हुनुपर्दछ । सुपात्र भएमा धन प्राप्त हुन्छ । सुपात्रको धनले धर्म प्राप्त गर्दछ । त्यही धर्मद्वारा मानिसले सुख पाउँछ । कोही कुपात्रसंग पनि धन त हुन सक्छ तर त्यसबाट न धर्म हुन्छ, न सुख हुन्छ ।

पैसा प्राप्तिले धन हुनुपर्नेमा आजकाल पैसाको पछिपछि धर्म गए भैं भइरहेको छ । धार्मिक संस्थाहरू विदेशीको चाकडी खोज्ने भएको देखिएका छन् किम कि विदेशीहरूबाट बढी चन्दा आउने भएको छ । धेरै पैसा हुनेको पछिपछि पनि धार्मिक संस्थाहरू लागेकै देखिन्छ ।

चन्दा लिनु नराम्रो कुरा होइन । चन्दा लिन सक्नु पनि एउटा कुशलता नै हां । चन्दा लिएर धार्मिक क्रियाकलाप बढाउनु अति उत्तम हो । चन्दा भनेको दान हो शुभ कार्यको लागि । दान महात्म्यको बुद्धवर्ममा ठूलो विशेषता छ । यहाँ एउटा कुरा मननीय छ कि दिंदा पश्चात्ताप नहुने गरी दिनु र स्वेच्छा र पवित्र मनले दिनुलाई मात्र दान भनिन्छ । कुनै कुरा वा वस्तु दिईँ-दैमा दान हुने होइन । लिनेले पनि दिनेको मन खुश गराई लिनुपर्छ, करबलले लिनु दान लिएको ठहरैन ।

चन्दा दिनेहरूमध्ये कोही शुभकार्यको लागि भन्नासाथ यथाशक्य दिन्छन् र गरिने काम राम्रो होस् भनी शुभकोमना गर्दछन् । कोही आफ्नो नाम पत्रिकामा प्रकाशित र शिलापत्र आदिमा नाउँ कुंदियोस् भनी दिने गर्दछन् । कोही चन्दा लिन आउनेलाई दशपटक धाउन लगाई करबलले दिन्छन् । कोही आफूले भने जस्तो काम गराउने गरेर मात्र चन्दा दिन्छन् । कोही आफ्नो इच्छा माफिकको काम गर भनी अहाएरै चन्दा दिन्छन् । कोही साथीभाइको देखासिखीमा इज्जतको खातिर भनी चन्दा दिन्छन् त कोही आफ्नो नाम कहीं पनि उल्लेख नगराई गृष्ट दान दिन्छन् ।

निहित स्वार्थले करबलले जबर्जस्ती चन्दा लिइएकोलाई धार्मिक प्रवृत्ति भएको भन्न सकिँदैन । आफूले स्वच्छ मनले बहुजन हिताय गर्न खोजिएको निर्धारित कार्यको लागि कसेको जिद्दी र दबाव नपर्ने गरी यथाश्रद्धा दिइएको चन्दा लिनेलाई नै वास्तविक धार्मिक र सेवक भन्न सकिन्छ ।

चन्दा लिनुमा सबैभन्दा निकृष्ट चाहिँ आफ्नो निस्वार्थ कार्यक्रमलाई बदलेर दाताले भने जस्तै गर्नु भनी कबुलेर लिनु हो । कोही कोहीले पैसाको लोभमा आफ्नो स्वाभिमान र अस्तित्वको नै ख्याल नगरी चन्दा बटुल्न तम्सेका हुन्छन् । कति मानिस वा धार्मिक संस्था यही कीर्तिको लोभ ले पैसाको बशमा परी नजानिँदो पाराले धर्मपरिवर्तन प्रायःका क्रियाकलापमा लागेका हुन्छन् । धर्ममा विकृति भनेको पैसाको पछि पछि लाग्नाले पनि आउँछ ।

विशुद्ध धर्म प्रचार र धार्मिक कार्यको लागि चन्दा लिने कार्य पनि एउटा वास्तविक धर्मको कुरा हो । आजकाल कालो होस् वा सेतो होस् पैसाको पछि पछि धर्म लागे भैं छ । ●

(नेपालीभाषा)

भिक्षु सुबोधानन्द महास्थविर

- रत्नसुन्दर शाक्य

२० ओं शताब्दीको शुरुदेखि विशेषतः एशियाका विभिन्न देशहरूमा बुद्ध-धर्म पुनरुत्थान हुँदै आएको क्रममा नेपालमा पनि यस धर्म पुनरुत्थानको निमित्त वा बेजोड प्रचार-प्रसारको निमित्त आफ्नो सम्पूर्ण जीवन अर्पण गर्नुभएका भिक्षुहरूमा सुबोधानन्द महास्थविर पनि एक प्रमुख थिए ।

उहाँको जन्म वि. सं. १९७३ सालको माघ महिनामा नेपालको पूर्वाञ्चलस्थित भोजपुरको एक शाक्य परिवारमा भएको थियो । उहाँका पिता कुलधन शाक्य र माता चिरिमाया शाक्यका उहाँ कनिछ त्रुटि थिए ।

त्यसताका भोजपुरमा प्रचलन हुँदै आए अनुरूप उहाँले पनि आफ्नो दाजुहरूसरह धर्म-कर्ममा लागेका थिए । तो धर्म-कर्महरू हुन्— अष्टमीव्रत, गुणाधर्मसेवा, महायानको सत्त्वधर्म, तारात्रयम, धारणी, स्तोत्र, नाम-संगीतिपाठ आदि ।

माता-पिताको तर्फबाट कुलराज शाक्य नाम पाउनुभएका उहाँले आफ्नो माहिलो दाजु चक्रधन शाक्य जसले वि. सं. १९८७ सालमै गृहत्याग गरी वि. सं. १९८६ सालको चैत्र शुक्ल अष्टमी (२१ चैत्र १९८६) का दिन कुशीनगरमा ऊ चन्द्रमणि महास्थविर (सन् १९७६-१९७२) को आचार्यत्वमा प्रव्रजित भई “आमणेर शाक्यानन्द” हुनुभएको खबर पाएदेखि त्यस स्थविरवाद बुद्ध-धर्मप्रति झुकाव हुँदै आएको थियो । यसेमा जब वि. सं. १९९३ सालको पौषको अन्तमा उहाँहरूकै एक नातेवार (तानसेनका) लालकाजी शाक्य

कुशीनगरबाट नै आमणेर अमृतानन्द भई कालिम्पोडबाट भोजपुर आइपुगे र यसको ३ हप्तापछि आधुनिक युगका पहिलो स्थविरवादी भिक्षु महाप्रज्ञा (प्रव्रजित सन् १९२८) स्वयं पनि भोजपुर आइपुरनुभएको प्रतिफल द्वारा भोजपुरबासीहरूले उहाँहरू द्वयको तर्फबाट भगवान् बुद्धको सद्मर्मोपदेश सुन्ने अवसर प्राप्त भएको थियो ।

यसेको संस्कारअनुरूप कुलराज शाक्यले वि. सं. १९९६ को वैशाखपूर्णिमाका दिन (सन् १९९६) कुशीनगरमा ऊ चन्द्रमणि महास्थविरकै तर्फबाट “आमणेर सुबोधानन्द” हुने सुअवसर प्राप्त गर्नुभयो । प्रव्रज्यापश्वात् उहाँ कालिम्पोड्नमा भिक्षु महाप्रज्ञासमक्ष (प्रज्ञाचेत्य महाविहार, त्रिपाई) रहनुभयो । यसै अवधिभित्रमा आमणेर अमृतानन्द बुद्ध-धर्म अध्ययनार्थ बर्मवाट श्रीलंका पुगिसकेका थिए । उहाँले नै कालिम्पोड्नमा रहेदै आउनुभएका आमणेर सुबोधानन्दलाई उपसम्पद हुन श्रीलंका बोलाइएको थियो । आमणेर सुबोधानन्द श्रामणेर अमृतानन्दको पत्र पाउनासाथ गुरुवर भिक्षु महाप्रज्ञासित अनुमति लिई कालिम्पोडबाट कलकत्ता-मण्डपम् कैम्प-धनुष्कोटी-तल्लैमनार हुँदै कोलम्बोको वजिराराममा पुरनुभएको थियो ।

उहाँ श्रीलंका पुरनुभएको दुई-ग्राहाई महीनापछि नै वजिराराम विहारका प्रमुख भिक्षु पेलेन वजिरज्ञान महानायक महास्थविरको उपाध्यायत्वमा २५ जनवरी १९४० तबनुसार १२ माघ १९९६ का दिन उपसम्पद

भई “मिक्षु अमृतानन्द” एवं “मिक्षु सुबोधानन्द” हनुभएको थियो ।

मिक्षु अमृतानन्द उपसम्पन्न भएको दुई वर्ष पूरा नहुँदै अध्ययन समाप्त गरी नेपाल फर्कनुभयो त मिक्षु सुबोधानन्द ३ वर्ष जति रही दोलो विश्वयुद्धको कारण स्थिति अनुकूल नभएको कारण फर्कनुभयो । उहाँ कलकत्ता एवं कालिम्पोज्ज्वला केही महीना रही किंडोल विहारमा आइपुग्नुभयो, जहाँ उहाँको भेट १२ वर्ष पछि सहोदर दाजु मिक्षु शाक्यानन्दसित भयो । यो वि. सं. १६६६ साल, चैत्र महीनाको कुरा हो ।

अफशोच ! मिक्षु सुबोधानन्दले नेपालमा आएर दुइवटा वर्षावास ने पूरा गर्ने पाउनुभएन । उहाँ पनि २००१ सालको थावण महीनामा श्री ३ जुद्धशम्शेरको सरकारले निष्कासित गरिएका = जना स्थविरवादी मिक्षु एवं थामणेरहरूमा समिलित हनुभयो ।

नेपालबाट निष्कासित भएको अवधिभरमा उहाँ प्रायः बनारसमा रही काशी हिन्दू-विश्वविद्यालयमा संस्कृतभाषा एवं साहित्य अध्ययन गर्न तल्लीन भए । वि. सं. २००३ सालको जेठको शुरुमा मिक्षु अमृतानन्दको सत्प्रयासले बजिराजाम विहारका एक प्रमुख मिक्षु नारद महास्थविर (सन् १८६८-१९८३) को नेतृत्वमा आएको शिष्टमण्डलले श्री ३ पद्मशम्शेरसित भेटवार्ता गरिसकेपछि (मिक्षुहरू स्वदेश फर्कन पाउने) प्रमाङ्गी प्राप्तिपछि उहाँ पनि २००३ सालमे काठमाडौं आइपुग्नुभयो । उहाँ डेढ दुई वर्ष आनन्दकुटी विहारमा रही २००५/६ सालदेखि भाजुरत्न साह (वि. सं. १६४०-२०१३)को विशेष आप्रहमा काठमाडौंको मध्यस्थित नाघल दोलको शोधःविहारमा रहन आउनुभयो ।

भाजुरत्न साहले सोही विहारको निमित्त एक सिंहशथ्या मूर्ति (संगमरमरको) बर्मामा बनाउन लगाई

वि. सं २००६ सालको अक्षयतृतीयाका दिन प्रतिष्ठा गरी सो विहार स्थविरवादी मिक्षु-संघलाई प्रदान गरिएको थियो । वि. सं २००८ सालदेखि मिक्षु सुबोधानन्द उक्त विहारका विहार प्रमुख नियुक्त गरिएको थियो । उहाँ सो विहारमा पूरा १२ वर्ष रहनुभएको थियो । त्यस पश्चात् उहाँ केही वर्ष आपनो जन्मस्थान भोजपुरमा बिताउनुभयो त केही वर्ष पाटनको सुमंगल विहार र बलम्बूको प्रणिधिपूर्ण महाविहारमा बिताउनुभएको थियो ।

उहाँको जीवनको विशेष स्मरणीय दिनहरूमा बर्मामा सन् १६५४-५६ मा सरपन्न भएको छठु संगायन-मा संगीतकारक भई सम्मिलित हुन पाएको र आपने जन्मस्थान भोजपुरमा शाक्यमुनि विहारको स्थापनाको रजत वर्ष (वि. सं. १६६३-२०१८) भयबल्पमा महापरिवाण गरी मनाउन पाएकोलाई लिन सकिन्छ । उक्त उत्सव ६ दिनसम्म सम्पन्न गरिएको थियो । महापरिव्राणमा सम्मिलित १० जना मिक्षु-थामणेरहरूमा भोजपुरका मात्र ५ जनामा पनि उहाँको परिवार (कुलधन शाक्य र चिरीमाया शाक्यका सुपुत्रहरू तीन जना सम्मिलित भएका थिए । उहाँहरू हुन्हुँ-छ-१) चक्रधन शाक्य मिक्षु शाक्यानन्द-प्रवजित वि. सं. १६८६, चैत्रअष्टमी
२) चैत्रयधन शाक्य- थामणेर सुगतानन्द- प्रवजित वि. सं. २०१८, कातिकपूर्णिमा
३) कृलधन शाक्य-मिक्षु सुबोधानन्द-प्रवजित वि. सं. १६६९, वैशाखपूर्णिमा

मिक्षु सुबोधानन्द महास्थविरले वि. सं. २०२०। २१ सालदेखि अद्यावधिसम्म प्राप्तः गणमहाविहारमा रही बुढ-धर्म प्रचार प्रसारको निमित्त विभिन्न तवरबाट शासनिक कार्य गर्दै हाल ६१ वर्ष पार गरिसकनुभएको छ ।

परियत्ति शिक्षा

[अमृत धर्म स्कूल आनन्दकुटीमा भएको प्रवचन]

- धर्मसोभन

परियत्ति शिक्षा भनेको बौद्धले सर्वप्रथम प्राप्त गर्नुपर्ने शिक्षा हो । परियत्ति शिक्षाको अध्ययन गर्नु भनेको बौद्धले दिनुभएका सबै उपदेशहरूको अध्ययन गर्नु हो । धर्म रास्तो पनि हुन सक्छ नरास्तो पनि हुन सक्छ, सत्य पनि हुन सक्छ असत्य पनि हुन सक्छ । यसरी धर्म सत्य असत्य, रास्तो नरास्तो थाहापाउन ज्ञान हुनुपर्छ । परियत्ति शिक्षा अध्ययन गर्नुको मुख्य उद्देश्य ज्ञान हासिल गर्नु हो । यो शिक्षा बच्चादेखि लिएर ठूलाठूला महाराजाहरूलाई पनि आवश्यक छ । बुढ, धर्म र संघलाई विरत्न भनिन्छ । परियत्तिशिक्षालाई ३ भागमा विभाजन गरिएको छ ।

१) परियत्ति

२) प्रतिपत्ति

३) प्रतिवेद

१) परियत्ति:- बौद्धधर्मसम्बन्धी अध्ययन गरिने प्रायसिक शिक्षा तथा उपदेशहरूलाई परियत्ति भनिन्छ । उहाँले दिनुभएको शिक्षाअनुसार आचरण गर्ने व्यक्तिलाई भिक्षु वा त्यागी भनिन्छ । यसको लागि पहिले ज्ञान ने चाहिन्छ । कुन धर्म हो, कुन अधर्म हो त्यो छुट्ट्याउन सक्नुपर्छ । उहाँले दिनुभएको शिक्षा सर्वव्यापी छ र सबै ठाउँमा अध्ययन पनि गराइन्छ । यसरी अध्ययन गरेर मात्र पुरावेन, त्यसको पालन पनि गर्नुपर्छ ।

२) प्रतिपत्ति:- प्रतिपत्ति भनेको बौद्धले दिनुभएको उपदेश तथा शीलअनुरूप आचरण र पालन गर्नु हो । परियत्ति शिक्षाअन्तर्गत ५ बटा शील अध्ययन गरेपछि जीवनमा पालन पनि गर्नुपर्छ त्यसलाई प्रतिपत्ति भनिन्छ ।

आनन्दभूमि

नेपालमा परियत्ति शिक्षाको सञ्चालन वि. सं. २०१६ सालदेखि शुरू भएको हो । वि. सं. २०२० सालदेखि अखिल नेपाल भिक्षु महासंघले यस किसिमको शिक्षा सबै व्यक्तिले अध्ययन गर्ने अवसर पाउनुपर्छ भनेर अधिराज्यभरिक लागि प्रचार गर्नुपर्छ भनी रास्तो सेंग अध्ययन गराइँदै आएको छ ।

परियत्तिको रूपमा हामीले पञ्चशीलको अध्ययन गर्न्याँ भने प्राणीहिसा गर्दाका विपाक, परधन चोरीका विपाक, व्यभिचार गर्दाका विपाक, असत्य कुरा गर्दाका विपाक र सुरापान गर्दाका विपाकहरूको विषयमा थाहा पाउन सक्छौं । त्यसकारण हामीले यस पञ्चशीलको विरुद्ध आचरण गर्ने काम त्यान सक्नुपर्छ । यसरी अध्ययन गरेको पञ्चशीललाई हास्त्रो जीवनमा लागू गर्न सके जीवनमा कहिलै पनि पश्चात्ताप गर्नुपर्नेछैन । यसरी हामीले अध्ययन गरेको कुरा ठोक बेठीक छुट्ट्याउन त्यसलाई हास्त्रो दैनिक जीवनमा उतार्न सक्नुपर्छ । यसरी उतार्दा हामीले हास्त्रो कर्मश्चनुसार परिणाम पाउँछौं । हास्त्रो गणितशास्त्रअनुलार $2+3=5$ हुन्छ भन्ने कुरा Universal truth भए जस्तै पञ्चशील पालन गरेनुसार जहाँ जहिले पनि उस्तै परिणाम पाउँछौं । कहिलेकाही कुनै कुनै कुरा हामीले नदेखे पनि विश्वास गर्नुपर्ने हुन्छ । यसको लागि ज्ञानको आवश्यकता पर्छ । हामीले ज्ञान ३ प्रकारले पाउन सक्छौं ।

१) वित्तनमय ज्ञान

२) लोतमय ज्ञान

३) भावनामय ज्ञान

महापरिवाण र आधुनिक नेपालमा यसको प्रचलन

- भिक्षु धर्मभूति

कुनै एक व्यक्ति वा व्यक्ति समूहको सुस्वास्थ्य, दीघयु र सुखशान्तिको कामना गर्दै भिक्षु संघ-समूह-द्वारा दिनभरि वा रातभरि श्रद्धालु उपासक-उपासिका समूहको उपस्थितिमा गरिने पाठ-पूजालाई महापरिवाण भनिन्छ ।

भाषिक अर्थानुसार 'परि' भन्नाले चारंतिरबाट आउने भय, वास, रोग, विघ्नबाधा, नक्षत्रबोषहरू भन्ने बुझिन्छ भने 'वाण' भन्नाले ती सम्पूर्ण बाहिरी खतरा-हस्तबाट जोगाउनु वा रक्षा गर्नु भन्ने बुझिन्छ । यसर्य कुनै व्यक्ति वा व्यक्तिसमूहलाई बाहिरबाट आइपने कुनै भय, रोग, वास, विघ्नबाधा वा नक्षत्रबोषबाट जोगाउन वा रक्षा गर्न गरिने पाठलाई परिवाण वा महापरिवाण भनिन्छ । परिवाणमा चाहिं कुनै एक भिक्षुले वा त्यो भन्दा बढीले केही विशेष सूक्ष्महरू मात्र केही समयको लागि पाठ गर्ने गरिन्छ । तर महापरिवाणमा कम्तीमा १२ जना भिक्षुहरूले वा त्यो भन्दा बढीले 'महापरिवाण' ग्रन्थग्रन्तर्गतका सबै सूक्ष्महरू, सामूहिक-युगल-सामूहिक रूपले पालेपालो गरी दिनभरि वा रातभरि अटूट रूपमा पाठ गर्ने गरिन्छ । कहिलेकाहीं सातदिनसम्म पनि अटूट रूपमा पाठ गर्ने गरिन्छ ।

गौतमबुद्धले स्वयं पाठ गर्नुभएको वा सिकाउनु-भएको परिवाणदेशनाहरू त्रिपिटक ग्रन्थहरूमा यत्तत्र छारिरहेकालाई द्वारदर्शी श्राचार्यहरूले फूलको माल बुनेझाँ एकब गरी 'महापरिवाण ग्रन्थ' भन्ने छुट्टै एउटा ग्रन्थ प्रतिपादन गरेको तथ्य रहेको पुस्तक आज हामीसमक्ष पनि विद्यमान रहेकोले स्पष्टिन आउँदछ ।

परिवाणको प्रारम्भ स्वयं बुद्धको समयदेखि नै भएको तथ्यले परिवाणको महत्व कर्ति छ भन्ने कुरा स्वतः प्रतिष्ठित । बुद्धकालीन वैशाली नगरमा फैलिएको दुर्भिक्ष, रोग, भय हटाउन स्वयं बुद्धले 'रत्न सुत'को देशना पाठ सज्जायन गर्नुभएको थियो । त्यस्तै जंगलमा ध्यान गर्न गएका भिक्षुहरूलाई बिघ्नबाधाहरू उत्पन्न हुँदा ती भिक्षुहरूलाई 'मैत्रीसूत्र' सिकाएर सज्जायन गर्न लगाउनुभएको थियो जसको आनुभवले गर्दा भिक्षुहरूको विघ्नबाधा मात्र हैन वैशालीको दुर्भिक्ष, रोग, भयादि पनि हटेर गएको कुरा बौद्ध प्रन्थहरूमा उल्लेख भएको पाइन्छ । बुद्धकालीन समयमा नै सातदिन सातरात अटूट परिवाण पाठ भएको वर्णन धर्मपद अठुकथामा उल्लेख भएको पाइन्छ जुन परिवाण पाठ द्वारा सातदिनमात्र आयु हुने बच्चा १२० वर्षसम्म बाँचेको थियो जसको नाम आयुबद्धन कुमार नै रहन गएको थियो ।

गौतम बुद्धको महापरिवारिगणपछि पनि धार्मिक कार्यहरूमा परिवाणले महत्वपूर्ण स्थान ओगटेको भेटिन्छ । शासन सम्बत् ५०० तिर राजा मिलिन्दले परिवाणसम्बन्धी सोधेको प्रश्नको उत्तर भिक्षु नागसेन स्थिरिरले चित बुझ्दो गरी दिनुभएको कुरा 'मिलिन्द प्रश्न' पालीमा उलिखित छ । शासन सम्बत् ६०० तिर श्रीलंकामा दोस्रो उपतिस्स राजाको समयमा दुर्भिक्ष, रोग भय उत्पन्न हुँदाखेरि भिक्षुहरूलाई तीन यामसम्म 'रत्न सुत' पाठ सज्जायन गराउँदा ती दुर्भिक्ष, रोग, भय शान्त-सयन भएर गएको कुरा त्यहाँको ऐतिहासिक

ग्रन्थ चूलबंशमा उल्लेख भएको पाइन्छ । बर्मा (स्यान-मार) देशमा पनि 'च्याङ तेता' भन्ने राजाको दरवार बनाउँदा 'ग्रह' भन्ने स्थिर भिक्षु प्रमुख ४००० भिक्षुहरूबाट 'गृहरक्षाध' परिवाण पाठ गराएको कुरा शिलालेखमा उल्लेख भएको पाइएको छ ।

यसरी गौतम बुद्धको पालासम्म मात्र नभई त्यस-पछि पनि यो परिवाणपाठको प्रचलन थीलंका, बर्मा, थाइल्याण्ड, कम्बोडिया आदि विभिन्न बौद्ध देशहरूमा व्याप्त भई चलनचल्तीमा आएको र आजसम्म पनि विभिन्न अवस्थामा परिवाण पाठद्वारा सुख-शान्तिको महसूस गर्ने-गराउने प्रचलन त्यस्तिकै लोकप्रियताका साथ चलिरहेको देखिन्छ ।

नेपालमा पनि यस परिवाणको प्रचलन धेरै पहिलेदेखि नै चलिआएको देखिन्छ तापनि सामूहिकरूपमा गरिने महापरिवाण पाठ चाहिँ वि. सं. १६६८ सालमा स्वयम्भू पर्वस्थानमा श्रद्धालु उपासक-उपासिकाहरूको उपस्थितिमा भिक्षुसंघद्वारा सुसम्पन्न गरिएको तथ्य 'महापरिवाण' ग्रन्थमा उल्लेख भएको पाइन्छ । त्यसपछि महापरिवाण क्रमशः प्रचलित हुँदै व्याप्त भएर गएको देखिन्छ ।

नेपालमा राणाशासनकालको अन्त्य भई प्रजातन्त्रको पुनर्बहालिलगत वि. सं. २००८ सालमा श्री ५ महाराजाधिराज ब्रिमुख वीर विक्रम शाहदेवको पालामा मौसूफबाट नारायणहटी राजदरबारभित्र पवित्र महापरिवाणपाठ सुसम्पन्न गराइबक्सेको कुरा पनि सो ग्रन्थमा उल्लेख गरिएको छ । त्यस महापरिवाणपाठको समाप्तिपछि मौसूफ स्वयंले भिक्षुहरूलाई भोजनदान दिनुभएको कुरो पनि अ ब्रिफ् बायोप्राफी अफ् भेन् भिक्षु अमृतानन्द' भन्ने पुस्तकमा उल्लेख भएको पाइन्छ । मौसूफको शुभजन्मोत्सवका दिन मौसूफको सुस्वास्थ्य र दीर्घायुको

कामना गर्दै सुसम्पन्न गरिएको सो महापरिवाणपाठ त्यसबेलादेखि हरेक वर्ष स्वयम्भूस्थित आनन्दकुटी विहारमा अटूटरूपना संचालन हुँदै आएको कुरा उल्लिखित छ र त्यसबेला मौसूफ स्वयं उपस्थित होइबक्सी परिवाणजल र पवित्र सूत्र पनि ग्रहण गरिबक्सिस्थ्यो ।

यसरी श्री ५ ब्रिमुखनपछि श्री ५ महेन्द्र र अहिले श्री ५ वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेवको प्रत्येक जन्मदिनको उपलक्ष्यमा पनि मौसूफको सुस्वास्थ्य र दीर्घायुको कामनार्थ स्वयम्भूस्थित आनन्दकुटी विहारमा महापरिवाणपाठ कार्य सम्पन्न हुन्छ । यसरी वि. सं. २००८ सालदेखि नेपालका श्री ५ महाराजाधिराज सरकारहरूजो शुभजन्मोत्सवमा मौसूफहरूको सुस्वास्थ्य र दीर्घायुको कामना गर्दै महापरिवाणपाठ सुसम्पन्न गर्ने परम्परा चल्दै आएको देखिन्छ ।

नेपालमा आज पनि विभिन्न उद्देश्य लिई ठाउँ-ठाउँमा बेला-बेलामा सामूहिक महापरिवाण पाठ गर्ने-गराउने गरिन्छ । महापरिवाण समाप्तिपछि भिक्षुसंघ अनगारिकसंघ र उपस्थित सबै श्रद्धालु उपासक-उपासिकाहरूलाई भोजन दान दिने गरिन्छ । भिक्षु र अनगारिकाहरूलाई अन्य उपमोग्य वस्तुहरू र पैसा पनि दान दिने गरिन्छ ।

●

सिद्धार्थको जन्मस्मारक मयादेवीमन्दिरमा बौद्धपद्धतिअनुसार नित्यपूजा हुनका भविष्यमा अनावश्यक पुजारीको हकको विवाद उठ्न नदिन पनि समयमा नै विचार गर्नु वाञ्छनीय छ ।

— भिक्षु सुदर्शन महास्थविर

नेपालमा महायान सम्प्रदाय

- बुद्धाचार्य शाक्य

नेपालमा महायानको प्रचार

अधिक र वैपुल्यमतबाट निस्केको महायानको मूल ग्रन्थ प्रज्ञापारमिता र सद्बुद्धपुण्डरिक हुन्। प्रज्ञापारमिताको प्रभावबाट नागार्जुनले दोस्रो शताब्दीमा शून्यवादको सिद्धान्त ल्यायो। यसेगरी असंगका गुरु मंत्रे यसे लंकावतारबाट प्रभावित भएर योगाचार सिद्धान्त ल्यायो। भगवान् गौतम बुद्धका दर्शनसम्बन्धी नव ग्रन्थहरूको प्रभावअनुसार विकसित भएको महायानभिन्न स्वतन्त्र साहित्यको विकास र अनेक आकारका संस्कारहरू पनि व्यवहारमा ल्याइयो। महायानलाई प्रभावकारी बनाउन चीनबाट नेपालमा आएका महामञ्जुश्रीलाई पहिलो शताब्दीको भनी समेत लेख्ने गरे। रिस डाभिड्स ले पहिलो शताब्दीमा सद्बुद्धपुण्डरीक रचना गर्ने भारतीय भिक्षु मञ्जुश्रीले महायानसम्प्रदाय चलाएको भन्ने गरे। ऐतिहासिक घटनाहरू जति पुरानो हुँदै गए त्यतिनै नयाँ शोचाइसित सांठगाँठ राख्ने रचनाहरू लेख्ने गरे। मञ्जुश्री मूल कल्प भिक्षु मञ्जुश्रीको प्रभावअनुसार दोस्रो र तेस्रो शताब्दीमा लेखिएको प्रमाण दिने गरे।

नेपालउपत्यका प्रारम्भिक अवस्थादेखि नै भिक्षु, गृहस्थ र आचार्यपरम्परा रहिआएको नेपालमा भगवान् गौतम बुद्धको उत्पत्तिसंगे थेरवाद अर्थात् आवक्यान देवन थाले र संगठितरूपले विकसित गर्दै लगे। लिच्छवीकालमन्दा अधिका राजा प्रशुपक्षले नेपालउपत्यकाभित्र २४ वटा विहारहरू बनाइदिएको, लिच्छवी राजा बृद्धदेवका पालादेखि नेपालमा महासांघिक विहारहरू

पनि स्थापना हुने गरेतो कुरा विभिन्न इतिहासबाट जानकारी पाउन सकिन्छ। त्यस्तै लिच्छवीराजा शिवदेव प्रथमका पालामा थेरवाद, महासांघिक र चैत्यक सम्प्रदायका विहारहरू रहिसकेको पाइन्छ। इशाको ५७३-६० सम्ममा आर्यसंघ, भिक्षुसंघ, आर्यभिक्षुणीसंघ, चतुर्विंश महायान, महायान संघ आदि अस्तित्वमा आइसकेरो इतिहासहरूबाट थाहा हुन आउँछ। त्यस बेला भिक्षुहरूले थेरवादको प्रचार प्रसार गर्नुका साथै सार्वजनिकरूपमा धर्म प्रचार गर्न ठूलठूला समाहरू र समारोहरूको आयोजना गर्दथे। त्यस्तै चैत्यक र महासांघिक सम्प्रदायहरूले पनि भव्यरूपले सधा र समारोहरूको आयोजना गर्दथे। यसेगरी महायान र गृहस्थ बृद्धमार्गीहरूले पनि विभिन्न कार्यक्रमहरूको आयोजना गर्दथे।

भारत र चीनबीच रहेको नेपालमा महायानको प्रचार गर्न सर्वप्रथम कसले गर्न आए भन्ने एकीन छैन। अतः भारतको नालन्दा विश्वविद्यालयमा सरकारको छात्रवृत्तिबाट र आपने कर्मबाट अध्ययन गर्न जाने नेपालका विद्वानहरू र भारतके विभिन्न विद्वानहरू नेपालको परम्परागत बौद्धधर्म तिक्त आएकाहरूको माध्यमबाट नेपालमा भारतीय महायान ल्याएकी भन्नामा कुनै अत्युक्ति हुँदैन। त्यसपछि मात्र अन्य विद्वानहरू नेपालमा महायानको प्रचार गर्न आएको देखिन्छ।

नागार्जुनका विचारहरू

नागार्जुनले माध्यमिक-कारिका रचना गरेपछि माध्यमिक सम्प्रदायको विकास भएको भन्ने कुरामा

निर्विवाद छ । शून्यवादलाई ने सर्वोपरि मानेका नागार्जुनको भनाइ थियो- शून्यता ने परम हो, संसार र निर्वाण अर्थात् शून्यताम अन्तर् छैन । उनको दर्शनमा आठ 'न'कार छन् । ती हुन्- न आरम्भ छ, न अन्त छ, न चिरता छ, न अचिरता छ, न एकता छ, न अनेकता छ, न भिन्न आउने हो, न बाहिर जाने हो । केवल आरम्भ-मात्र छ जो शून्यताको पर्यायवाची हुन् । फेरि भनिएको छ- प्रतीत्यसमुत्पाद ने शून्य हो, शून्यता हो । अस्तित्व र नास्तित्वका दुई धुरीबाट टाढा भएका ने मध्यम मार्ग हो । शून्यताभा बस्तुहरूको सापेक्ष अस्तित्व छ, यो ने सापेक्षता हो ।

माध्यमिकमा संवृत्ति र परमार्थको अर्थ लगाउँदै प्रज्ञान अथवा आन्तिले जुन बस्तुजगत्लाई घेरिराखेको छ र मिथ्याभास पेदा गर्दछ त्यो संवृत्ति हो र सांसारिक बस्तुहरू एक आन्ति वा प्रतिभवनिसमान नास्तित्व भरिएको छ, यो परमार्थ हो । संवृत्ति सत्य साधन हो भने परमार्थसत्य साध्य हो । सापेक्ष दृष्टिले मात्र प्रतीत्यसमुत्पाद सांसारिक घटनाहरूको अर्थ दिन स्वदछ तर परमार्थको दृष्टिबाट सबै समयमा आरम्भ ने निर्वाण वा शून्यता हो भनिन्छ । नागार्जुनका ग्रन्थहरू बुद्ध-वचनसित सम्बन्ध भएको मानिएका छैनन् ।

इसाको तेको शताव्दीमा आर्थिदेव, चौथो-शताव्दीमा बुद्धपालित र भावविवेकले नागार्जुनबो माध्यमिक मतलाई खानें हेतुले प्रासांगिक र स्वातन्त्र्य निकाले । प्रासांगिक मतले आपना तर्कहरू शस्त्र बनाउँदै प्रत्येक बस्तुको 'न'कार र विसंगति हुने आधारहरूको सहारा लिएभने स्वातन्त्र्य मतले भिन्न आश्रय लिए । बुद्धपालित-को प्रासांगिक मत र भावविवेकको स्वतन्त्र मत दुबैलाई पनि महायानी हुन् भने गरे । महायानको उन्नति गर्ने

छैठों शताव्दीमा चन्द्रकीर्ति र सातों शताव्दीमा शान्तिदेवले आपना आपना विचारहरू प्रचार गरे ।

मैत्रेयको धारणा

इसाको दोस्रो शताव्दीमा मैत्रेयले अर्को शाखा योगाचार निकालदा बोधिसत्त्व प्राप्त गर्न योगसाधनाको अनिवार्यतामा जोड दिए । यसको साथै दश भूमिहरू- प्रमुदिता, विमला, प्रभाकरी, अचिंमती, सुदुर्जया, अभिमुखी, दूरंगमा, अचला, साधुमती र धर्ममेघा- पार गर्नलाई योग जरूरी भएको भनियो जसलाई विज्ञानवाद भनियो । यसलाई विज्ञप्तिमात्रका अन्तिम सत्य भन्ने गरे । योगाचार विचारमा एकल विचार ने सत्य हो भनिएको छ । चित्तमात्र वास्तविक सत्य हो बाह्य बस्तुहरू होइन भन्ने कुरा लंकावतारसूत्रमा उल्लेख छ । बाहा बस्तुहरू सपनासमानका अवास्तविक, मृग, जल र आकाशपुंज जस्तै हुन्, चित्त भिन्नै रहन्छ भनिएको छ । आलयविज्ञानअनुसार चित्त भिन्नै रहेको, आफू र अरू, आत्मा र बस्तुको द्वन्द्वभिन्न व्यापक हुने चेतना ने यसको आधार भानिएको छ । वसुबन्धुको विज्ञप्तिमात्र सिद्धिमा आलय विज्ञान ने तथागतको गर्भ भनिएको छ । उनको भनाइअनुसार आलयविज्ञान पानीसरह निरन्तर परिवर्तनशील संज्ञाप्रवाह हो । यो बुद्धत्व प्राप्त गरेपछि बित्कुल रोकिन्छ ।

आपना दाजु असंगको महायान परिसंग्रह, महायान सूत्रालंकार र योगाचार भूमिशास्त्रबाट प्रभावित भई बसुबन्धुले अभिधर्मकोश, अभिधर्मकोश भाष्य र सद्बूष्पुण्डरीक टीकाको रचना गरे । स्थिरमतिले बसुबन्धुका ग्रन्थहरू विषय भाष्य गर्दा आलयमा नै सबै धर्मका बीज रहन्छ, यसमा विकृति बीजहरू पनि रहन सकिन्छ भनियो । उनले पुद्गल नैरात्म्य ब्लेशवर्ण र धर्मनैरात्म्य

वर्ण हटाउन सविन्द्र र दुर्बं नैरात्म्य हटाउन सके निर्वाण प्राप्त गर्न सकिन्छ भनिएको छ ।

योगाचार विज्ञान परिकल्पित, परतन्त्र र परिनिष्पन्न भनिएको छ । आपने कारण र परिस्थितिले अथवा अवस्थाले बनाइएको कुनै बस्तुमाथि आरोपण मात्र गर्ने परिकल्पित, आपनो कारण र अवस्थाद्वारा बस्तुहरूको ज्ञान प्राप्त गर्ने परतन्त्र र साधेक्ष ज्ञानले व्यावहारिक प्रयोजनहरू समाधान गर्न उपयुक्त भएको तथ्यको परम सत्य परिनिष्पन्न भनिएको छ । परिकल्पित र परतन्त्र संबृति सत्यसंग मिल्ने माध्यमिक मत र यसको लागि परमसत्यबाट परिनिष्पन्न मिल्ने भनिएको छ । पाँचों शताब्दीमा स्थिरमति र दिङ्लाग, आठों शताब्दीमा शान्तरमिति र कमलशील योगाचार मतका आचार्य भए ।

यस्ते आत्मनैरात्म्य र धर्मनैरात्म्य मान्ने हरिवर्मनले सत्यसिद्ध शास्त्रको सूत्रग्रन्थ लेखेर बहुश्रुतिको मत प्रचार गरे जसमा बुद्धको उपदेश अनित्य, दुःख र अनात्ममात्र होइन शून्य र निर्वाण पनि सम्बन्ध भएको दावी गरे । विश्वमा ८४ तत्त्वको मात्र विश्वास गर्ने बहुश्रुतिहरूले बुद्ध लोकोत्तर र उहाँबाट मात्र मुक्ति मिल्ने भन्नै भौतिक नियमलाई नमान्ने र बुद्धको उपदेश नै लौकिक मान्ने हुँदा यस मतले थेरवाद र महायानबीच सम्बन्ध राख्ने पुलको काम गरे भनिन्छ तर महायानहरूको विचार संबृति र परमार्थलाई मान्ने र परमसत्य सर्वशून्य भनिन्छ । यसे क्रममा गृहस्थौ बुद्धमार्गहरूलाई पनि महायानी हुने भन्ने गरे । महायानहरूका विश्वासमा बुद्धको उपदेश न आत्मपीडन मार्ग थिए न कि इन्द्रिय मुख वित्तासका थिए केवल मुक्ति, मोक्ष र निर्वाणका मार्गका साधेक्षता हुन् । बुद्धको उपदेशमा अस्तित्व, अनस्तित्व, चिरन्तनता, अचिरन्तनता, आत्म र अना-

तमका कुराहरू भनिन्छ ।

बसुबन्धु नेपालमा आउँदा थेरवादी, चैत्यक, महासांघिक, गृहस्थ बुद्धमार्गी र आचार्यहरू एक अर्काका पूरकका रूपमा थिए । उनले यहाँ रहेँदा पाठ, स्तोत्र र मण्डलको परम्पराबाट प्रभावित भएको र त्यसको माध्यमबाट आध्यात्मिक शक्ति प्राप्त गर्न सबैने समेत प्रचार गरे । जुन बेला नेपालका बौद्धहरूले स्वयम्भू-महाचैत्य, महामन्जुष्ठी, गृह्येश्वरीलगायत बोधिसत्त्वहरू र मानवबुद्धहरूलाई ईश्वर भनेर नै मान्ने गर्दथे । बुद्ध र बोधिसत्त्वहरूलगायत अन्य बौद्ध रक्षित देवदेवीका पूजापाठ, प्रदक्षिणा, दर्शन गर्नुका साथै पाठ स्तोत्रसमेत गर्दथे । बसुबन्धुपछि भिक्षु प्रियपाल, र भिक्षु बन्धुभद्रलगायत पश्चसम्भव, धर्मशील, धर्मपाल, अतिसा दीप्तिकर आदि नेपालमा आएको वर्णन पनि पाइन्छ । ती भिक्षु, आचार्य र विद्वान्‌हरूले यहाँका बौद्धमार्गहरूलाई आ-आपने सिद्धान्तहरू सुनाउने र व्याख्या गर्ने गरेको पनि पाइँछ । नेपालमा गृहस्थ बौद्धपरिवारके माध्यमबाट भिक्षु र आचार्यसमेत हुने परम्परा प्राग् ऐतिहासिक कालदेखि चलिआएको कुरालाई कसीले लुकाउन सकिंदैन, चैत्यक र महासांघिक सम्प्रदायमा गृहस्थ बुद्धमार्गहरूका अलावा अन्य धर्मविलम्बीहरू पनि थिए ।

विज्ञानवादका धारणाहरू

महायानीहरूले अवलम्बन गरेका विज्ञानवाद स्थविरवादका आगमानुयायी विज्ञान १, चक्रविज्ञान २, श्रोतविज्ञान ३, घ्राणविज्ञान ४, जिह्वाविज्ञान ५, कायविज्ञान ६, मनोविज्ञानका अलावा अरू दुई थप आलयविज्ञान र किलाठ मनोविज्ञान हुन् ।

कम्को फल, पुनर्जन्मको फल, मोक्ष आदि आलय विज्ञानको आधारले समीक्षीयता सम्पन्न गर्दछन् । आलय-

विज्ञान कुशल कर्मदृक्का विपाक हुन् । यो स्वयं अध्याकृत हुन्छ, इन्द्रिय, अर्थ र स्वरूपहरू ने आलयविज्ञानका आलम्बन हुन् भनी मानिएका छन् । पाँच इङ्गित विज्ञान-हरूका सारा विषय पनि यसको आलम्बन हुन् भनी मानेका छन् । आलयविज्ञानका कुशल, अकुशल र अध्याकृत सबै चित्तका बास्नाहरू निहित रहने, उसैबाट प्रबत्तन भएर आफना बास्नाहरू स्थापित गरी निरुद्ध हुन्छ भनिएका छन् । ठीक यस्तै भवाङ्ग चित्तबाट पनि दि विज्ञानका विधिहरू उत्पन्न हुने र यो अन्तमा पतित भई जान्छ भनिएको छ । आलयविज्ञान र भवाङ्गमा यति सामय हुँदा पनि केही वैषम्य अवश्य रहन्छ, जुन समय प्रबृत्तिविज्ञान उत्पन्न हुन्छ त्यस समयमा आलय-विज्ञान स्थिर रहन्छ र कुनै क्षणमा पनि तीन विज्ञान-आलयविज्ञान, विलष्ट मनोविज्ञान र प्रबृत्तिविज्ञान-मध्ये कुनै एकमात्र रहन्छ, फलतः आलयविज्ञान एक स्थिर विज्ञान सिद्ध हुन्छ र त्यहीको बास्नाहरूको एक मात्र आधार हुनेछ । कुनै दोस्रो विज्ञान रहनेछैन सार्थे आलयविज्ञानलाई संघे आत्माको रूपमा ग्रहण गर्दछ, यो ने स्थिर विज्ञान हो । विलष्ट मनोविज्ञान एक प्रकार-को चित्त हो जब कि अनुशय धारु कुनै चित्त होइन । अपितु यसलाई ब्लेश बास्ना भनिन्छ ।

स्थविरवादीहरूले भवाङ्गको अर्थलाई लोकोत्तर चित्त छोडेर अन्यत्र लाग्दछ, जीवनको प्रथम क्षणमा प्रतिसंधिकृत गर्दछ र जीवनको अन्तिम क्षणमा अूतिकृत हुने गर्दछ भन्दै त्यही चित्त बाकी समयमा भवाङ्ग हुने भनी मानिएको छ । आलयविज्ञान र भवाङ्ग दुवै संकृत र क्षणिक हुन्छ भन्दै स्थविरवादीहरूले कर्म, कर्मको फल, पुनर्जन्म र मोक्ष आदि व्यवस्थालाई एक भवाङ्ग नामक चित्त भनिएको छ र भवाङ्ग नै व्यक्तिको प्रमुख उपादान भनिन्छ र भवाङ्ग चित्त पनि अर्हतको निर्वाणधारुमा

लीन भएसम्म प्रबृत्ति भइरहने भनिएको छ ।

उपर्युक्त भानइबाट यही थाहाहुन्छ कि महायान सम्प्रदायले गृहस्थ बुद्धमार्गीहरूले जस्तै विविध, गान्धी, भरपर्दो र विश्वास लाग्दा कुराहरूमात्र बटुलेर मान्ने गरे । साथै बुद्ध, धर्म र संघको स्नरण गर्ने हेतुले अतीत बत्तमान र आगत बुद्धहरूको शरणमा गएर बोधिसत्त्व हुनुदेखि निर्वाणत्र प्राप्तसमेत गर्ने प्रयास गरेको भनिन्छ । उक्त धर्म पालन गर्ने भिक्षुहरू जसको काय, बाक् र चित्त शुद्ध होस्, को समूहमा लाग्नाले पुण्यको फल मिल्ने विश्वास गर्दछन् । अतिसा दीपकरले यसको भेद खोल्दै भनेको छ-

अधिष्ठानपुद्गलस्तु द्विपिश्च ।

महायानगोत्रीयो हीनयान गोत्रियश्च । ।

अर्थ- हीनयानमा शावक्यानी र प्रत्येक बुद्धयानी बुद्ध छन् ।

वास्तवमा पुद्गल भन्ने गृहस्थी बुद्धमार्गीहरूलाई सकेत दिइएको मान्नुपर्छ र महायानीहरू हीनयानमा पनि लाग्ने देखाइएको छ । (क्रमशः)

धन्यवादज्ञापन

‘आनन्दभूमि’ बोद्ध मासिक पत्रिकाको आजीवन सदस्य मोहनराज वज्राचार्य हे. न.पा. वडा नं. २ बाट रु. ३००।- थप सहयोग प्रदान गर्नुभएकोले हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछ ।

- आनन्दभूमि

आनन्दभूमि

(वर्ष २६ अंक ६ वाट क्रमशः)

आजका बौद्धदर्शनहरू हिजोको बुद्धधर्मको रूपान्तरण सुखसत्य

- पुरुष शाकयवंश

विधि नभएको दर्शनको काम छैन किनकि मुक्ति मार्गको दर्शन स्वयम् आचार्यहरूबाट ने प्रतिपादन भइसकेको पाइन्छ । यसरी लुप्त भैसकेको भावनाको विधि र गुरुको खोजि भइरहनु उचित नदेखेपछि त्यसको विकल्प खोजियो । त्यस समयमा विधि तथा गुह उपलब्ध भएको तान्त्रिक शिवमतको हठयोग जनमानसमा सोकप्रिय बन्दे गएको पाइन्छ । यो शिवमतको लोकप्रिय बढ्दे गएको कारण यस भतमा लागेका तान्त्रिकहरूमा मुक्ति प्राप्त नभए पनि विशेष सिद्धि प्राप्त भएका सिद्धहरू पाइन्छन् । अर्को यस मार्गमा शील पालन गर्न चास आवश्यक छैन । यस मार्गमा शक्तिको रूपमा मैथुन र भावनाको रूपमा नसालु पदार्थ गाँजाको छूट प्रदान गरेको पाइन्छ ।

बौद्धहरू कुनै श्रूको विधि तथा दर्शनज्ञान उपलब्ध गर्न पनि तन्त्रयोग अपनाउंदा तल लेखिएका उपलब्धिहरू प्राप्त गर्न सक्ने प्राशाले शिवमतको तान्त्रिक विधिलाई अपनाएको हुनुपर्ने धेरै विद्वानहरूले विश्वास गरेको पाइन्छ ।

बौद्धजगत्मा भाव होइन सम्पूर्ण धर्मजगत्मा ने घरबार, इष्ट-मित्र, धनजन, परिवार र आफन्तहरू सबैताई परित्याग गरी पशु-पंक्ती जस्तो भोलिको अनिन्दितताको परवाह ने नगरी सम्पूर्ण भविष्यलाई नै अङ्गिको हातमा अर्पण गरी सत्य र निर्वाण मार्गमा

लागेका, खोजी गरेका वैरागी भिक्षु तथा सन्यासीहरूले समेत काम-रागको तृणावाट मुक्त पाउन सकेन । यो, त्यस समयको भिक्षुहरूको निम्नि एक विकराल समस्याको रूप । खडा भएको पाइन्छ । यस तान्त्रिक यानलाई अपनाएपछि यो स्वतः समाधान हुँछ किनकि तान्त्रिक विद्या, शील र आचरणलाई बढी ध्यान दिने धर्म नभई प्राकृतिक नियमलाई बढी महत्त्व दिने धर्म भएको यहाँ खाने पिउनेको साथै मैथुन आदि क्रियालाई प्रोत्साहन दिइएको पाइन्छ ।

दोस्रो धन्य तथा दर्शनशास्त्रहरूमा र उपदेश दिने कार्यहरूमा बौद्धभित्तहरूमा विशेष दखल प्राप्त भए पनि ऋद्धि-सिद्धि आदि प्रत्यक्ष देख्ने विद्वानहरूमा त्यस समयका भिक्षुहरू प्रायः शून्य नै छन् । तन्त्र विद्या अपनाउंदा जनमानसको चाहनाअनुसार ऋद्धि र सिद्धि प्राप्त भई जनशास्त्रा र प्रतिस्था बढ्ने भएकाले भिक्षुहरू त्यस तन्त्रयानमा आर्कषित भएको देखिन्छ ।

तेस्रो भिक्षुहरू, सन्यासीहरूले पनि साक्षात् मुक्ति दिलाउन असमर्थ भएपछि जनमानसको साथसाथै भिक्षुहरू पनि निर्वाण मार्गबाट विचलित हुँदै विस्तार विस्तार खान, पिउन, भोगविलासको साथै मैथुनसमेत छूट भएको तान्त्रिक प्राकृतिक धर्मप्रति आर्कषित हुँदै गएको देखिन्छ । यी सबै कारणहरूलाई विचार गरेर बौद्धभिक्षुहरूले बुद्धको निर्वाणमार्गलाई परित्याग गरी

सिद्धिको साथै भोगविलास गर्ने पाउने धर्मलाई
अपनाएको देखिन्छ ।

बौद्धतन्त्रयोगको समाजमा हठयोग सम्बन्धमा
यसरी उल्लेख भएको पाइन्छ ।

दर्शनं तु कुतेऽप्येवं साधकस्य न जायते ।

यदा न सिध्यते बोधि हठयोगेन साधयेत् ॥

माथि उल्लेख भएका यी दुई श्लोकहरूको वर्णन गुह्य-
समाज संस्कृतप्रन्थ प्रकाशन गर्ने वि. भट्टचार्यले
इंगलिस भाषामा लेखेको प्राक्कथनमा यसरी गरिएको
छ ।

The object of upasadhana is to visualize the deity and this should be done for six months without any restriction as regards fold and other desired subjects. And if within this time the worshipper is unable to visualize the deity he should thrice perform the same process. And if even then the deity does not present himself before the worshipper and Bodhi is not obtained he should, then commence hathayoga to attain his object and by this he is certain to attain omniscience.

भावार्थ - अपराध्यानको मुख्य लक्ष्य हो देत्यलाई देखनु र खानपान र अरु कुनै इच्छाधीन विषयना संकोच नमानी लगातार छ महिनासम्म भावना गरिरहने । यस अवधि भित्र पनि साधकले देत्यलाई देखन सकेन भने पुनः तीन-पटकसम्म यसै विधिलाई गरिरहने । त्यसपछि पनि स्वयम् देख्य आफू ने (उसको) अगाडि देखापन आएन भने बोधिलाभ हुनेछैन तब आपनो लक्ष्य प्राप्त गर्न हठयोग अरम्भ गर्नुपर्छ र यसबाट साधकले अवश्य पनि सर्वज्ञान लाभ गर्नेछ ।

यस हठयोगको सिलसिलामा प्राक्कथन यसरी
उल्लेख गरिएको पनि पाइन्छ -

It is therefore clear that tantras began where H thyoga ends. moreover it is obvious that there is absolutely no use taking to the practice of tantra without first being an expert in Hathayoga and that tantras are not meant for ordinary people.

यो प्रष्ट छ कि हथयोग पूर्ण भएपछि तन्त्रको थालनी हुन्छ । यसबाहेक यो पनि निश्चित छ कि हथयोगमा निपुण नभई तन्त्रज्ञानको अभ्यास गर्नु बेकार छ किनकि तन्त्र सर्वसाधारणको कार्य होइन ।

यो माथि उल्लेख भएका कारणहरूबाट यो प्राय प्रष्ट हुन आउँछ कि यो तन्त्रयान बौद्धसमाजमा बाहिरबाट आयात भएको धर्म हो । त्यो पनि अहं कहीबाट होइन शिवमतबाट नै हो । जब शिवमतबाट ध्यान भावनाको रूपमा हठयोग बौद्धमतमा भित्रियो तब शिवशक्तिको रूपमा विभिन्न तारा पनि प्रवेश भयो । फलस्वरूप राजपाट, घरबार छोडेर बुद्ध बनेका पञ्चवुद्धहरूको पनि अर्धांगिनीको रूपमा, शक्तिको रूपमा ताराहरूको आलिङ्गन गयो । तब के चाहियो ? बुद्धको दुःख-सत्य सुख-सत्यमा परिणत हुनुपा ।

भारतमा लामो अवधिसम्म धर्माधिकार जमाएका बौद्धहरूले तन्त्रयान बाहिरबाट बौद्धस्प्रदायमा आयात भएको विश्वास गर्न सकेनन् । उनीहरू हो भनाइयनुसार तन्त्रयान आठानाटीयसूत्रहरूबाट विकास भएसो हुन सक्ने विश्वास गरिन्छ । यस भनाइमा खास दम छैन कारण यो आठानाटीयसूत्रमा केवल सप्त बुद्धहरूका गुणहरू स्मरण गरेको बुद्धानुस्मृतिभावनामात्र हो । यस सूत्रबाट तन्त्रयानको विकास हुन सक्ने सम्भावनासम्म पनि देखिन्दैन । चाहे यो सूत्र बुद्धले जड्नल शून्यागार

आदि एकान्त स्थानहरूमा ध्यानभावना गर्ने जाने भिक्षु-हरूको ध्यानभावना खल-बल हुनसक्ने हेतुले त्यसबाट उच्च आटानाटीय सूचको पाठ गर्ने भिक्षुहरूलाई निर्देश गर्नुभएको ने किन नहोस् यस बाहेक अह पनि कारण-हरू छन् ।

आचार्य आर्यदेवले तन्त्रविद्या सम्बन्धमा पनि बीसबाट प्रन्थहरू लेखेको भोट भाषाको तन्त्रगुरुमा उल्लेख भएको पाइन्छ । ती मध्ये हाल भारतमा तीन प्रन्थहरू उपलब्ध छन् । यसको आधारमा डा. बनारसीलाल प्रदीपले 'झी' पत्रिकामा 'आर्यदेव एवं उनकी तान्त्रिक रचनाएँ' भन्ने शीर्षकमा एक लेख प्रकाशित गर्नुभएको छ । उक्त लेखमा वहांले माध्यमिक दर्शनबाट ने तन्त्रवानको क्रमशः विस्तार हुँदै गएको तथ्य देखाउन माध्यमिक आर्यदेव र तान्त्रिक आर्यदेव र एक व्यक्तिले हुई यानहरूमा विशेष दखल भएको देखाउन चाहेको प्रष्ट देखिन्छ ।

आचार्य आर्यदेव माध्यमिक मतको प्रवर्तन आचार्य नागार्जुनका मुख्य शिष्य हुन् । माध्यमिक दर्शन प्रष्ट पार्न वहांले धेरे टोकाको सार्थ अस धेरे प्रन्थहरू लेखेको पाइन्छ । वहाँको जन्म इ. १७० - २७० को आस-दासमा भएको कुमारजीवले लगभग ४०५ इ मा वहाँको जीवनी चीनी अनुवाद गरेकोमा उल्लेख गरेको पाइन्छ । आधुनिक विद्वानहरूको भनाइअनुसार तन्त्रको विकास र आर्यदेवको जन्मलाई विचार गर्दा माध्यमिक आर्यदेव र तान्त्रिक आर्यदेव भिन्नै भएको देखाउँछ किनकि गुहासमाज अथवा तन्त्रको विकास केवल इ. ३०० मा भएको उल्लेख गरेको पाइन्छ । केही विद्वानहरूको भनाइअनुसार आर्यदेव जीवन् तथा गुहासमाजको विकास भएको कालगणना ५० / ६० वर्ष यताउती हुन सक्ने विश्वास गरिएको छ र माध्यमिक आर्यदेव र तान्त्रिक

आर्यदेव एक भएको विश्वास गरिएको पाइन्छ । यस-सम्बन्धमा हामी आचार्य आर्यदेवको उपलब्ध भएको तीन तान्त्रिक ग्रन्थको आधारबाट डा. बनारसीलालले तयार पारेका आधारबाट पनि जानिन्छ ।

असंग र वसुबन्धुले मुक्ति अथवा निर्वाण केवल ध्यानभावनाले मात्र प्राप्त हुने उदगार दृष्ट गरे जस्तै आर्यदेव भन्नहुन्छ "आस्तिमा शाश्वत भावो नास्तिमा उच्छेदभाव र अस्ति नास्ति पनि एक दृष्टि ने भएकोले त्यसमा पनि अभिनिवेशभाव ज्ञातिक्षण्ठ" । यस्तै भावनाबाट मुक्त हुन स्वाधिस्थान साधनाको आवश्यक छ । स्वाधिस्थानको मतलब मायोपम जगत् अथवा संवृत्ति सत्यसंग छ । वहाँ पुनः भन्नहुन्छ, हुन त विज्ञानवादीहरू माध्यमिकवादीहरू र सम्पूर्ण बौद्धआचार्यहरूने यस जगत्को सम्पूर्ण भौतिक बस्तुहरू ने स्वप्न र मायोपम मान्दछ । यिनीहरू सबै चित्रमावता निस्वभावता आदिको प्रतिपाद गर्दा तर पनि यी सबै स्वाधिस्थानबाट बहिर्भुवी ने छ, किन स्वाधिस्थान ध्यान अन्त होइन हात्रो स्वदेह भित्र ने छ । जुन विषयवस्तुहरू बाहिरी जगत् मा छ त्यो देहभित्र भएको बताउँछ । यस्तै वहाँको ग्रन्थ भावहरू पनि छन् ।

पञ्चस्कन्धात्मक यो शरीर पञ्चबुद्धात्मक देह हो । जब स्वाधिस्थानी योगीले पूर्णरूपमा वज्रधर शरीरमा अवस्थित भएको बोध गर्दा, अथवा स्वाधिस्थान भावलाई जानिन्छ, अथवा स्वाधिस्थान पद प्राप्त गर्दा । त्यस व्यक्तिको निष्ठि कुनै प्रकारको बन्देज बन्ने छैन । जस्तै चैत्य पूजा गन काम गरोस् वा नगरोस्, त्यस्तै मन्त्र-तन्त्र जप न्यासको धार्मिक कार्य गरोस् नगरोस् भिक्षुहरूलाई बन्दना गर्ने कार्य गरोस् नगरोस् यी कुनै मुख्य कार्य होइन । त्यस्तै स्वाधिस्थानी योगीले कामगुणहरूको उपभोग ने किन नगरोस् उसलाई पाप लाग्नेछैन किनकि

योगी त्यसमा लिप्त हुने छैन, जब लिप्त हुने छैन संस्कार
बन्धनबाट बाँदिने छैन ।

स्वाधिदेवतयोगात्मा जगदर्थकृतोद्यमः ।

मुञ्जानो विषयान् योगी मुच्यते न च लिप्यते ॥
(चि. वि १७)

मन्त्रसङ्खबन्धमा आचार्य भन्नुहूँछ, यो पूर्णरूपमा
फल दिन सामर्थ छ किनकि महायानी धर्ममा लागेका
व्यक्तिहरूले आपनो व्यक्तिविशेषको भलो
नचाहेर समस्त जगत्‌को नै भलो होस् भनी कामना गर्छ ।
यस्तो कामना गरेका सूबहरूलाई छोट्करी गरी धारणीमा
परिणत गरेर पुनः धारणीबाट छोट्करी मन्त्रमा परिणत
गरेको कारणले मन्त्रमा विशेष सामर्थ बल प्राप्त हुँछ ।

यस्ते आयदेवले अर्को एक भाव व्यक्त गर्नुभएको छ,
त्यसबाट तन्त्रयानको प्राधारशिला खडा गर्न समर्थ भएको
मात्र होइन तन्त्रयान प्राधार नै खडा हुन गएको पाइन्छ ।
त्यो हो —

“रज्यते राग चित्तेन राग भोगेन मुच्यते”
अर्थात् रागादि क्लेशहरूबाट आवृत्त चित्तको रागद्वारा नै
आनावृत अथवा शुद्ध गर्नुपर्छ ।

विषाक्षान्तो तथा कश्चिद्विषेणव तु निविषः ।

कण्डिजलं जलेनैव कण्टकेनैव कण्टकम् ॥

रागेणव तथा रागमुद्दरन्ति मनोविषः ।

उदाहरण दिएर बहाँ भन्नुहूँछ, ‘जस्तो विषबाट आकान्त
भएकोलाई विषबाट नै उपचार गरिन्छ, त्यस्ते आपनो
शरीरमा विस्त्रेका काँडालाई काँडाबाट नै उखेल्नुपर्छ ।
त्यस्ते रागादि क्लेशहरूबाट आवृत्त चित्तलाई रागद्वारा
नै आनावृत अथवा शुद्ध गर्नुपर्छ ।

आयदेवको यस श्लोकहरूको भावनाबाट नै बौद्ध-
तन्त्रयानमा पंचमकार अथवा माछा, मासु मंथुन, रक्सी
मुद्राको प्रथय पाएको देखिन्छ । माछा मासु स्वादको

निम्नि सर्वाधिक स्वादिलो पदार्थ भएको मान्दछ भने
रक्सी अति आनन्द प्रियपदार्थ भएको विश्वास गर्छ, त्यस्ते
मंथुन प्राणीमात्रलाई आकुल व्याकुल गर्नै एक कामराग
हो भने मुद्रा हाव-भाव तथा नाचको माध्यमबाट
मानिसलाई लटु तथा मोह पानै एक ऐयासी साधन हो ।
यसमा रागदोषलाई बृद्धि गर्नै संस्कार लुकेको हुँछ ।
तसर्थ यसबाट मानिसहरू चाहेर पनि अलग हुन सबदैनन् ।
तसर्थ यो रागहरूबाट विरक्त भएर होइन नग्रधाएसम्म,
तूप्त नभएसम्म सेवन गरेर स्वतः विरक्त हुने बनाउनु-
पर्छ । यो भनाई असत्य होइन, यस सिद्धान्तमा आधुनिक
अर्थात्स्वत्रको उपयोगिता हास नियम (*Diminishing
utility*) मा आधारित भएको पाइन्छ । कुनै पदार्थ
लगातार उपयोग अथवा खाँदै गएमा त्यसको उपयोगिता
घट्दै जान्छ अथवा रुचि घट्दै बाक्क लागेर खान नसबने
अवस्थामा परिणत हुँछ । यो एउटा सिद्धान्त हो ।
यसमा धेरै विकल्पहरू छन् । समय, परिस्थिति र उप-
योग गरेका बस्तु त्यही हुनुपर्छ, समान हुनुपर्छ । यसमा
केही तल माथि भएमा यो नियम लागू हुँदैन । यसले
व्यावहारिक जीवनमा यी सबै परिस्थिति उपलब्ध हुने
सम्भव छैन र यो सिद्धान्त पूर्ण रूपमा सफल अथवा
लागू हुँदैन तर पनि यो सिद्धान्त हो । यसमा सत्यताको
आधार भएको पाइन्छ ।

माथि उल्लेख भएका कारणहरूलाई विचार गर्दा
महायानबाट तन्त्रयानतिर ढङ्केदै गएको प्रष्ठ देखिन्छ ।
यसबाट यो तन्त्रयान बोद्धजगत्‌मा कही र कुनै धर्मबाट
आयात भएको नभई स्वयं बोद्ध सम्प्रदायहरूबाट नै
उत्पत्ति भएको धारणालाई ठूलो टेबा दिइएको पाइन्छ ।
यस पछि महान् आचार्य नागार्जुनको तन्त्र-मन्त्र विद्या-
सम्बन्धमा पनि ठूलो हात भएको सम्बन्धमा केही चर्चा
गर्नै ।

यो प्रष्ट छ आचार्य नागार्जुन शून्यवादको प्रवतंक, आचार्य बसुबन्धु र आचार्य असंगले जस्तै दर्शन-शास्त्रहरूबाट निर्वाण अथवा मुक्ति पाउन नसक्ने निश्चित भएपछि मन्त्र-तन्त्र र ध्यान-भावनाको खोजीमा लागेको प्रष्ट देखिन्छ । यस सम्बन्धमा एक वरिष्ठ माध्यमिक चन्द्रकीर्तिले लेखनुहुन्छ, ‘साक्षात् होइन, गुरु-परम्पराको आधारबाट हामीलाई यो थाहा हुन आयो कि आचार्य नागार्जुन नै वज्रयानको महायोगतन्त्र परम्पराको प्रवतंक थिए । (पृ. २०६) गुह्यसमाजतन्त्र वज्रयानको महायोगतन्त्र विभागमा वहाँ राखनुहुन्छ । चन्द्रकीर्ति वज्रयानको मुख्य क्रम पञ्चक्रमको उल्लेख गर्नुहुन्छ जुन आचार्य नागार्जुनको पञ्चक्रम अभिप्रेरित छ । यस क्रममा यहिले उत्पत्तिक्रम दोखो चित्तनिध्यति र तेखो र चौथो क्रमको नाम उल्लेख गर्नुभएको छैन, केवल गुणको मात्र उल्लेख गर्नुभयो । आचार्य नागार्जुनको क्रमअनुसार स्वाधिष्ठान र अभिसम्बोधिक्रम हुन पाँचाँमा युग्मत उल्लेख गर्नुभएको छ । आचार्य नागार्जुन पञ्चक्रमको प्रारम्भमा लेखनुहुन्छ (गुह्य) समाजतन्त्रको षड्कोटी को अर्थ राम्ररी बझेर जानेर नै म पिण्डीक्रमको वर्णन बन्ने गइरहेको छ । यस दृष्टिले आचार्य नागार्जुन तन्त्र-यानको विस्तृत जानकारी उपलब्ध भएको देखिन्छ ।

आचार्य चन्द्रकीर्तिको माथि उल्लेख गर्नुभएको वर्णनबाट आचार्य नागार्जुन जसरी तन्त्रज्ञानको जानकारी प्राप्त भएको छ, रथस्तै वहाँको मुख्य शिष्य आचार्य आर्यदेवको तन्त्रयानमा पूर्ण जानकारी भएकोमा शंका नै गन्ने ढाउँ छैन । यसबाट के प्रमाणित हुन्छ भने तात्त्विक आचार्य आर्यदेव र माध्यमिक आचार्य आर्यदेव एकै हुनसक्ने प्रवल सम्भावनामात्र होइन प्रमाणित समेत गरेको पाइन्छ ।

यी सबै कारणहरूलाई विचार गर्दा बौद्धतन्त्रयानमा शिवतन्त्रबाट वा अरु कुनै सम्प्रदायबाट तन्त्र आयात गर्नुपर्ने कुनै आवश्यकते नभएको प्रष्ट देखिन्छ तर पनि बौद्धजगत्को समस्त आचरणहरू र संस्कारलाई विचार गर्दा बौद्धतन्त्रयानमा बौद्धसंस्कारभन्दा शिवतन्त्रको प्रभाव बढी भएको पाइन्छ । यस अर्थले बौद्धतन्त्रयानमा चाहेर वा नचाहेर पनि शिवमतको तन्त्र र महायानको दर्शनको समीकरण भएको वा हुन गएको मान्नु नै पर्छ ।

क्रमशः

मलाई पिट्न आयो

—भिक्षु अमृतानन्द

मलाई पिट्न आयो, त्यसले मार्न लाग्यो,
मलाई गाली गयो, त्यसले मेरो लुट्यो ॥

राख्य ध्यान जसले यही भाव मनैमा ।
हुन्छ त्रोघ यसको नित्य याद चित्तैमा ॥

जसको हुँदैन चिता सधै नै मनमा ।
त्यसको हुँदैन क्रोध, सदैव चित्तमा ।

हेनुँ छैन अरुमा कामको लेखाजोखा ।
बरु हेनुँपर्छ आपने चाहिने कुरामा ॥

जसले यस कुरामा नित्य ध्यान राख्य ।
उसको मन शान्तले सदा हित हुँच्छ ॥

— अनु. दिव्यरत्न तुलाधर

(वर्ष २६, अंक ६ बाट क्रमशः)

बिरामी र मरणासन्नलाई स्याहार-सुसार गर्नु

- लिली डे सिल्वा

अनु:- दोलेन्द्ररत्न शाक्य

भगवान् बुद्धले भन्नुभएको छ- 'कुनैपनि मिक्तुले आपनो स्वास्थ्य ठीक ढून भनी अल्छी भानेर बस्नु ठीक हुँदैन। अल्छी भएमा रोग ज्ञन बलिन्न अनि सङ्गचो हुन कठीन पर्छ। अः अप्रभादी हुनुपर्छ अनि ज्ञति सब्यो त्यति छिटे धर्ममा चित लगाउनुपर्छ। रोग निको भएपछि पनि प्रभादी हुनुहुँदैन किनभने रोग पुनः बल्खेमा फल प्राप्तितर्फ कदम बढाउने भौका चुक्छ।'

त्रिपिटकमा उल्लेख भएअनुसार रोगीको स्याहार-सुसार गर्ने भनेको ओवधी उपचार राज्ञोसित गर्नु र सेवा गर्नुमात्र नभै रोगीको ध्यान धर्म कर्मतिर कुशलाई कुशलमा चित लगाइदिनु पनि हो। रोगीलाई उसले गरिआएको धर्म पुण्यका कामकुराहरूतिर मन आकर्षित गराई कुशलमा मन राखिदिनसक्नुले पनि स्वस्थ हुनु, नहुनुमा निर्भर गर्दछ। बुद्ध र अरहन्तहरूको सम्बन्धमा त बोज्ज्ञ-सूत्रले फाइदा पुण्याउने कुरा भाष्य न उल्लेख भसकेको छ। मिक्तु गिरिमानन्दको विषयमा त्यसबेला वहाँ अहंत नभएता पनि 'दश संज्ञा' सूत्र पाठ गरिदिन्दा रोग निको भएको थियो। अनाथपिण्डिक लोतापन्न हुन् अनि लोतापत्तिको फल र गुणको बखान ने रोग निको हुनाको कारण बन्नो। यसो हुनाको कारण यो हुनसक्छ कि कसैले गरेको पुण्यको स्परण गराइदिना मनमा हर्ष र प्रीतिको संचार हुन्छ। यहो हर्ष र प्रीतिको संचारले

शरीरमा राज्ञो जीव रसायन निःसूत भै स्वास्थ्यवर्धक तत्त्व विकसित गराइदिन्छ।

अहिले यहाँ 'प्रपञ्चसूदनी' भन्ने सूत्र स्परणयोरय छ। एकजना मिक्तुलाई धर्म श्रवण गरिरहेदा सर्वले टोक्यो। ती मिक्तुले सर्वको टोकाइलाई पनि वास्ता नराखिकन धर्म श्रवण गरिनै रहो। बिष शरीरभरि फैलियो अनि दुःख देहना पनि बढ्यो। उसले आफू प्रव्रजित हुँदादेखिको कुशलकर्म र शील पालनको कुरा समझ्यो। मनमा साहै ठूलो प्रीति, सुख र सन्तोषको संचार भयो। उसले आफू पूर्णरूपले निर्दोष भएको कुरा महशूस गन्यो। यस किसिमको मनोवैज्ञानिक परिवर्तनले उसलाई ओवधीको काम गन्यो। त्यसपछि ऊ पूर्णतया स्वस्थ पनि भयो। यसबाट के कुरा बुझनुपर्छ भने विरामी हुँदा पुण्यकर्मतर्फ मन राखन सकियो भने धर्मचित उत्पन्न हुन्छ र स्वस्थ हुन चाहिने रसायन शरीरमा संचार हुन्छ। यही कारणले होला धर्मलाभीहरूले उचित सूत्र पढिदिएपछि स्वास्थ्यलाभ गर्नुन्।

पालीसाहित्यमा मरणासन्न वा तिक्तिस विरामी-ले बोध गर्ने र गराउने बारेका अनेक सूत्र र घटनाहरू विद्यमान छन्। मरणासन्नलाई मृत्युको कुरा सुनाउन हुँदैन भन्ने कुरा गलत हो। धर्मपूर्वक सुनाइदिएमा मृत्यु जस्तो कठोर सत्यलाई पनि अपरिहाय हो भनेर स्वीकार गर्न र मन प्रसन्न पारी शान्तपूर्वक मृत्युलाई आत्मसात्-

यनें बल प्राप्त हुन्छ ।

यससम्बन्धमा नकुलमाताले नकुलपितालाई बोध गरेको कुरा च्यादै महत्त्वपूर्ण छ । एकपलट नकुलपिता साहूं चला परे । उसकी धर्मपत्नी नकुलमाताले थाहा पाइन् कि नकुलपिताले साहूं धन्दा सुर्ता लिएका छन् । यो कुरा थाहा पाएर तिनले नकुलपितालाई यसो भनिन् - 'ओ स्वामी, तपाईंले पीर लिनुभै मृत्युको सामना नगर्नुहोस् । धन्दा सुर्ता लिएर मुख्यपूर्वक मृत्युको साक्षात्कार गर्न सकिन्न । बुद्धले पनि चिन्ता लिएर मृत्युको सामना गर्नु भन्नुभएन ।

(१) तपाईं नभएपछि यसले परिवारको भरण पोइल कसरी गर्नी भनेर धन्दा मान्नुभयो कि ? त्यसरी नसोच्नुहोस् । म कपडा बुन्न सक्छु । मले छोराठोरी-हुँलाई तपाईं नभए पनि राम्ररी पालन सक्छु ।

(२) तपाईं नभएपछि यो पोइल जाली कि अनी सुर्ता लिनुभयो कि ? त्यसरी पनि विचार नगर्नुहोस् । हामी दुबै मिलेर हाञ्चो गृहस्थ जीवन शान्ति-पूर्वक चिताउदै आएका हौं । अहिले पनि त्यस्तै हुनेछ । धन्दा नलिनुहोस् ।

(३) कोरि तपाईंले मेरो ज्ञेयपछि यिनीहरूले बुद्ध, धर्म र संघको शरणगमन नगलानि कि भनी धन्दा मान्नुभयो कि ? त्यो पनि नसोच्नुस् । तपाईंको ज्ञेयपछि हामी जन् दुःखितले विरत्तको शरणगमन गर्नेछौं ।

(४) तपाईंले कोरि म नभएपछि यिनीहरूले खोल पालन नगर्ने हुन् कि भनी धन्दा लिनुभयो कि ? यसमा अलिकति पनि सन्देह नलिनुहोस् । एउटी असल बुहान्तीसे निभाउनुपर्ने सबै कर्तव्य म पूरा गर्नेला यसमा तपाईंको शंका न भए बुद्धसँग सोधनुहोस् ।

(५) यिनीहरूको मनोकर्म गतिलो छन भनी

मनमा राख्नुभयो कि ? यदि यस्तो सोचाइ राख्नु-भएको छ भने त्यसो नगर्नहुन अनुरोध गर्दै कुनै पनि गृहस्थले गर्न नसक्ने गरी म आफ्नो मनोकर्म राम्रो पारी देखाउनेछु । यसमा पनि तपाईंको सन्देह छ भने अहिले बुद्ध भेसकलावन भन्ने ठाउँमा बस्नुभएको छ, गएर सोधनुभए हुन्छ ।

(६) अज्ञसम्म तपाईं हामीलाई बुद्ध शिक्षाबारे सशंकित पाद्रका रूपमा हेरिरहनुभएको छ कि ? यदि छ भने, शंका निवारणको लागि बुद्धसमक्ष जानुभए हुन्छ । यसबारे शंका पालेर मृत्युको सामना नगर्नुहोला किनकि यसो गर्नु दुःखदायी हुनेछ । यस्तो कुरामा बुद्धले पनि निवेद्य गर्नुभएको छ ।

भनिन्छ यति कुराको बोध गरेपछि नकुलपिताको रोग निको भएर गयो । उनी तडिग्रएका मात्र होइनन् कि पछि पछि पनि त्यो रोग नबलिन्ने गरी च्वाटूँ निको भयो ।

पछि यो सबै कुराको बेलिबिस्तार बुद्धकहाँ पुन्याइयो । बुद्धले नकुलमातालाई बोध गर्ने कार्य कुशल-ताको लागि साधुवाद दिनुभयो ।

ल्लोतापत्ति संयुक्तसूक्ष्मा पनि सिकिस्त विरामी-हरूलाई बोध गर्नेबारे बताइएको छ । एकपलट महानामले बुद्धलाई सोधे - एकजना बुद्धिमान् उपासकले शर्को बुद्धिमान् उपासकलाई विरामी अवस्थामा कसरी बोध गर्ने ? यहाँनिर हामीले यो बुद्धनुपर्छ कि दुबै उपासकहरू विद्वान्, समझदार र धर्म बारेका ज्ञाता हुन् । बुद्धले यस चित्तयमा राम्ररी उपदेश गर्नुभएको छ । बोध गर्ने त्यस्ता द्यक्तिले रोगीलाई चार प्रकारले आश्वासन दिनुपर्छ ।

'शान्त हुनुहोस्, मित्र ! तपाईंमा बुद्ध, धर्म र संघप्रति बलियो अद्वा छ । तपाईंलाई थाहाल्छ - 'बुद्ध

सम्यक् सम्बुद्ध हुन्, धर्म स्वाक्षात् हो अनि संघ विनय-
पालक हो। तपाईंले राज्ञरी नै शीत पालन गरिरहनु-
भएको छ जुन ध्यान समाधिलाई नभइनहुने तत्त्व हुन्।

यसरी रोगीलाई आश्वासन दिइसकेपछि रोगी-
लाई सोधनुपर्छ— (१) तपाईंले आमाबाबुप्रतिको माया
त्यागन सक्नुभएको छैन कि ? ‘अँ सकेको छैन’ भन्ने उत्तर
आएमा भन्नुपर्छ— ‘तपाईंले माया गर्नुभए पनि के गर्ने,
मृत्यु अनिवार्य छ, मृत्युलाई स्वीकार नगरी हुन्न। त्यसले
माया मोह छाडिदिनुहोस्।’ उसले माया मोह त्यागे भनी
उत्तर दिएमा पुनः सोधनुपर्छ—

(२) ‘के तपाईंले जहान, छोराछोरीको माया
लिइराखनुभएको छ ? छ भन्ने उत्तर आएमा त्यस्तो माया
मोहको जालोलाई पनि धर्मचर्याद्वारा हटाइदिनुपर्छ। अनि
फेरि सोधनुपर्छ— ‘सांसारिक सुखको मायामा अल्पिरहनु-
भएको छ कि ?’ छ भन्ने उत्तर आएमा भन्नुपर्छ— ‘मनुष्य-
लोकको सुखभन्दा देवलोकको सुख ठूलो छ !’ यसरी
मनुष्यलोकको मायामोहको जालो हटाई देवलोकप्रति
आकर्षण गराइदिनुपर्छ। देवलोकबाट पनि क्रमशः माथि
ब्रह्मलोकसम्म पनि लगिदिनुपर्छ। उनले ग्राफ्लूलाई ब्रह्म-
लोकमा प्रतिस्थापित गरिसकेको संकेत देखाइसकेपछि
भन्नुपर्छ— ‘ब्रह्मलोकको कामना गरिरहनुभएको छ कि
कसो ? ब्रह्मलोक पनि अनित्य छ। त्यहाँ गएर पनि के
गर्ने ? फेरि जन्म लिनैपर्छ, फेरि दुःख पाउनैपर्छ !’
यसरी जीवनको अनित्यताको बोध गराई पुनर्जन्म निरोध
हुनेतिर प्रोत्साहित गर्नुपर्छ। यसरी पुनर्जन्म निरोधतिर
मन स्थापित गरिदिइसकेपछि उनी अर्हतपद प्राप्त भिक्षु-
सरह बन्न पुर्णन् भनी बुद्धले भन्नुभएको छ।

यस कुरामा कुनै सन्देह छैन। यो जस्तो बोध
गर्ने र कल्याण कामनायुक्त विधि पनि अर्को छैन तर
बोध गर्ने र बोध हुने दुबै धार्मिक हुनुपर्छ। यस उपदेश-
बाट यो कुरा पनि स्पष्ट हुनुपर्छ कि त्यो विरामी
स्रोतापत्तिफल प्राप्त समान हुनुपर्छ किनभने माथि उल्लि-

वित आश्वासन र बोध गर्ने कुरा स्रोतापत्तिफल प्राप्त
व्यक्तिमा हुनुपर्ने गुण हुन्।

चित्तसंयुक्त भन्ने वर्णमा एकजना। धर्मप्रति अथाह
अद्वा भएका एक उपासको मृत्यूको बारेमा उल्लेखनीय
घटना छ। चित्त नाउंको उक्त उपासक अनागामी फल
प्राप्त हुन्। उनी एकपल्ट सिकिस्त विरामी हुँदा देवता-
हरूको एक समूहले उनलाई चक्रवर्ती राजा हुन निमन्त्रणा
दिन आएको थियो। उनले ‘चक्रवर्ती राजा भएर पनि
आखिर एक दिन मर्नेपर्छ, त्यो पनि अनित्य हो’ भनेर
उक्त प्रस्तावलाई अस्वीकार गरे। मृत्युशंथ्या वरिपरि
जम्मा भएका आफन्तहरूलाई उनले बुद्ध, धर्म र संघप्रति
अद्वा राख, दान शीलादि गुणको सम्बर्धन गर साथै
त्यसको स्मरण पनि गर भनेर उपदेश दिई मृत्युलाई
सहर्ष साक्षात्कार गरे।

स्रोतापत्ति संयुक्तग्रन्तसार बुद्ध एकपल्ट दिघावु
भन्ने उपासक विरामी पर्दा उसकहाँ जानुभयो। बुद्धले
उनलाई ‘विरत्नको गुणस्मरण र अद्वाभाव विकास गर’
भन्नुभयो। दिघावुले भने— ‘उसो भए शीलादि गुणलाई
अभिवृद्धि गरी दृष्टि शुद्धिको लागि आवश्यक ६ बटा
गुणलाई पनि बढाउँदै लैजाऊ।’ ती हुन्— सर्व संस्कार
अनभिरत संज्ञा, अनात्म संज्ञा, प्रहाण संज्ञा, विराग संज्ञा,
अनभिरत संज्ञा र निरोध संज्ञा।’ दिघावुले भने— ‘यो
गुण पनि ममा विद्यमान छन् तर पनि मलाई एउटा पीर
छ, त्यो के हो भने म मरेमा मेरो पिताजीले साहं दुःख
पाउनुहुन्छ।’ त्यसबेला उसका पिता ज्योतिपाल त्यही
थिए। उनले भने— ‘तिमीले यसबारे केही पीर लिनु-
पाउन बुद्धले भन्नुभएको कुरामा मात्र ध्यान दिई त्यसको
राङ्गो पालना गर।’ उपदेश दिइसकेपछि बुद्ध त्यहाँबाट
जानुभयो पछि दिघावुको देहावसान भयो। तथागतले
भन्नुभयो— दिघावु अनागामी फलमा प्रतिष्ठित भएर मरे।

(क्रमशः)

आनन्दभूमि

An outline of Historical Buddhism in Nepal

-Bhikshu Sudarshan

Nepalese Buddhist thought, culture and philosophy greatly honour the previous Buddhas. Every year, in the Kathmandu Valley) offering ceremonies are held on Pancadāna to the Sakyas in honour of the Dipamkara Buddha who forecasted that the Sage Sumedha would be the future Buddha as Sakyamuni.

Since the forecasting and blessing of Dipankara Buddha, all the sects of Buddhism learned that the Bodhisattva's parmitas had begun in an earlier life of the future Sakyamuni. We have the archaeological and palaeographical evidence in support of the great reverence accorded to previous Buddhas.

Nepalese Buddhist tradition and Swayambhu Purana described the visits of previous Buddhas such as Konagamana, Kanakamuni and Kasyapa to Kathmandu valley. Bodhisattva's Manjusri drained out the water of the Kathmandu valley which was previously known by the name of Nagarhada. Later the valley was inhabited by people.

The Asokan stone pillar of Niglisagara (in Kapilavastu, Southern Nepal) confirms the second renovation of the stupa of Konakamana by Emperor Asoka and his visit to there. The other visitors are Fa-Shien (399-413 A. D.) and Hiuen-Tsiang (629-643 AD.) the reputed Chinese pilgrims: Ripu Malla the King of western Nepal (1312 AD.), His majesty King Virendra of Nepal, Her Royal Highness Princess Kalyanivaddhana of Thailand; and His Holiness Phra Nyanasamvara, the Supreme Patriarch of Thailand.

It is already known that the political boundary at the Buddha's time was different from the present one. The Sakyamuni Buddha was born in Lumbini under the Saka Republic which is present Nepal. Buddha attained enlightenment in the Uruvela forest near Senaninigama which was under the Magadha Kingdom. Buddha delivered the first sermon in Mrigadava that was under the influence of Magadha and the Kausambi Kingdom. Buddha entered Mahaparinirvana in Kusinara in the Pava republic. The latter three events took place at holy site which are now in present India.

It is very pleasing to know that palaeographical evidence of the Sakyamuni Buddhas birth in Lumbini is inscribed twice on the Asokan stone pillar, erected in Lumbini in 250 BC. According to my study the Asokan pillar inscription is of five lines: the first four lines are 55 cms. long and the last one is of 14 cms. There are sixteen word groups, thirty-one words and 90 letters of the Brahmi script.

According to Lalitavistara, the first biography of the Buddha, in Sanskrit text Sakyamuni Buddha familiarised sixty-four types of alphabet among them, the first alphabet was this Brahmi script and the present inscription of the Asokan pillar is the traditional one evolved from the same.

The Asokan pillar inscription in Lumbini mentions the birth of Lord Buddha twice. The two word groups of this Inscriptions in the latter part of the second line contains eleven Brahmi letters as hidabudhejate sakyamuni'ti meaning- here Buddha Sakyamuni, the sage of Sakya, was born. The forth line of that pillar inscription begins with two word groups of eleven alphabets, as hidabhagavamjate Lumbini, the BHAGAVAN was born here in Lumbini.

It is glorious not only for the Nepalese Buddhist but for all the Buddhists of the world that in the recent excavations of the birth shrine of Siddhartha, erroneously called Mayadevi temple, there was discovered the conglomerate stone on the every sacred spot where Sakyamuni first touched the ground in Lumbini.

The Chinese pilgrim Li-Tao-Yuan, who visited Lumbini about 200 years before Fa-Shien, has described the out line of the marks where the prince had walked seven steps, were still preserved. King Asoka inclosed the marks with lapislazuli on both sides and again had them covered with one long slab of lapislazuli. The people of the country continuously made offerings to them with sweet smelling flowers. At that time one foot print could still be seen among the out line of seven foot prints.

This description is based on a Chinese text called Shui Ching Chu which was compiled in the sixth century AD. On February 4, 1996 then Prime Minister of Nepal Sher Bahadur Deuba, officially announced that the joint excavation carried out by Nepalese and Japanese archaeologists under the advice and guidance of an international team of experts had held to the rediscovery of the sacred spot where the Sakyamuni Buddha first touched the earth in Lumbini.

Lumbini, the most sacred holy site of Buddhism has been visited by many devotees, scholars and believers of the faith since the Mahaparinirvana of the Tathagata up to the present day. According to the Asokavadana King Asoka came to the place and prostrated himself before the seven foot prints. Later on La-Tao-Yun (as mentioned above), Fa-Shien, Hiuen-Tsiang, the King Ripu Malla of western Nepal (1312 AD), Late King Mahendra of Nepal added their own chapters in the history of Lumbini. When King Mahendra visited this holy place in 1956; he made the proclamation that no animals shall be slaughtered throughout the Kingdom on Vaisakha full moon day. Also a notable event that His Majesty King Virendra the present King of Nepal together with the Queen Mother and the Grand Queen Mother visited Lumbini. There is also another remarkable event which happened for the first time in Buddhist pilgrim history: the royal couple which included His Royal Highness Crown Prince Vajiralongkorn and Her Royal Highness Princess Somsavali of Thailand visited Lumbini in 1984.

न्वानादीगु थुगु ज्याइवः डा. केशरीलक्ष्मी मानन्धरपाखे
न्हयाकादीगु खः ।

सफू उलेज्याकथं देवरथारोहण

१११६ कछलाच्छ द, यल-

ललितपुर उपमहानगरान्तरे श्री भाष्करदेव संस्कारित हिरण्यवर्ण महाविहाराय महासंघ नायक, चक्रेश्वर तथा थपाजु आशाकाजि वज्ञाचार्या देवरथारोहणया लसताय् पिथनाः पं. विश्ववज्ञ वज्ञाचार्यं च्चयाविज्यागु “दशपारमिता स्थविर आजुपिति चर्या” सफू थालंद्यः-यात देछाया: उलेज्या सम्पन्न जुल ।

आजु धर्मरत्न वज्ञाचार्यं ८८ दे० ८ ला ८ अ०
पूर्ण ज्याः देवरथ यायेगु देवतासम जु याविज्याः म्ह आशाकाजि वज्ञाचार्यं नापं अजि पूर्णमायापित्त हंसरथय् विज्याकाः जहानपरिवारं देवरथ सालाः हिरण्यवर्ण महाविहार चाः हुइकाः अभिषेक विधाः स्वकोगु जंकु पूर्ण जूगु खे न्हयथनाविज्यात ।

आजु लोकबहादुर शाक्यं संस्कृतिपाखे धर्म संरक्षण यायेत तिवः जुयाच्चंगु खे कौसे दशपारमिता स्थविर आजुपिनिगु चर्याकथं च्चन्हानाच्चंगु दशभूमिक सूत्रया दर्शन उलातःगु सफूपाखे ज्ञान लानाः थुइकाकथं चर्या यायेकःसा प्राणीमध्यय् सर्वथ्रेष्ठ व दुर्लभ धायेका-च्चंपिगु मनुष्यजीवन सफल कथं हनेफइ धकाः चर्या यानाविज्यात ।

चित्रबहादुर वज्ञाचार्यं सुभाय् देछासे आजुपि, विहाराया दुजःपित्त सफू इनाः लिसे पंचदान दोहलपा विज्यात ।

कथिनोत्सव व विहार बुद्धि समारोह जुल

१११६ कछलाच्छ ११, बानेश्वर -

थनया विश्वशान्ति विहारय् श्रद्धेय भन्तेपि वर्षवास च्चनाविज्याःगु पूर्वंगु लसताय् भिक्षुमहासंघयत भहान कथिनचीवरदान, विहारया वार्षिकोत्सव, भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविरया ५६ वयःगु बुद्धि कथं भिक्षु गुणधोषपाखे बुद्धपूजा व भिक्षु बुद्धयोष महास्थविर-समक्ष शीलप्रार्थना ज्याः समारोह जूगु जुल । विहार

दायकसभाया अध्यक्ष प्रेमलाल थ्रेष्ठ लसकुस न्वचु वियाथूगु उगुइलय् सचिव मयजु अमिता धाखवाःपाखे वार्षिक प्रतिवेदन, कोषाध्यक्ष मणिजीव कंसाकारपाखे आर्थिक प्रतिवेदन व उपसचिव मयगु चित्राशोभा तुलाधरपाखे सुभाय् देछा गु जुल ।

वर्षावास च्चनाविज्याःपि भिक्षुपित मलेशिवाया उपासक व उपासिका दातापि तथा श्रीलंका व थाइलैण्डया राजदूतावासया प्रतिनिधिपिसं कथिनचीवरदान याःगु उव्यलय् सूपाहाँ लण्डनया अमरावती विहारया भिक्षु आचान सुमेधपाखे ‘अपराध भय दुश्चरित्र विमुक्ति उपदेश, सफू व ‘शान्ति सन्देश’ स्मारिका उलेज्या जूगु खः । थुगु कार्यक्रमया इवलय् धर्मदेशना यासे भिक्षु आचान सुमेधं धैविज्यात “नये त्वनेगु व्यवस्थां जक सुख शान्ति दंगु धंगु बुद्धया उपदेश मखु । थहुं हे ग्रनुभव यानाः यकेमाःगु लेंगु ल्ययाः मानसिक शान्ति कायेपाखे बनेमाः । यूरोपय् विज्ञान व प्रविधिया उन्नति ज्याच्चंसां नैतिकरूप न्हास ज्याः वनाच्चंगु दु । विज्ञान-या प्रविधि जक मचाः, मानसिक शान्ति मद्वच्चंगुलि दुःखं आक्रान्त ज्याच्चंगु दु । थुकि हे बुद्धया उपदेशं पश्चिमी जगतय् प्रभाव लालां वनाच्चंगु दु ।” अंग्रेजी भासं व्यूगु थुगु धर्मदेशनायात भाय् हीकाः कनाविज्याःह्य भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविरं न्ववासे थज्जःगु ज्याइवलय् सकसियां रवाहालि दयेमाःगु व दे धंगु आसा व्यक्त यानाविज्यात ।

उगु इलय् विश्वशान्ति बौद्ध शिक्षालय व्यवस्थापन समितिया अध्यक्ष प्रा. सुवर्ण शाक्यं शिक्षालयपा उन्नति, विहारया प्रगति व बौद्ध दायित्वया विषयय् थःगु मंखे व्यंकूगुया नापं मलेसियाया दाता प्रतिनिधिपाखे सन्तोष व्यक्तयासे मंखे व्यंकूगु जुल । मयजु सविता धाखवाः-पाखे न्हयाकूगु उगु ज्याइवलय् भिक्षुसंघयात अष्टपरिष्कार दान व सकल भिक्षु अनगारिकापित दान प्रदान नं जूगु जुल ।

थुगु हे ज्याइवःया उपलक्ष्यय् छवाःयक ज्याइवः छुनाः धर्मसंगणियाठ, धर्मदेशना, प्रवचन गोष्ठी वाद-विवाद, न्हयसःलिसःकासा व चित्रकला प्रतियोगिताया नं रवसाः ग्रःगु जुल ।

आनन्दमूमिको सानुरोध जानकारी

१. व्यवस्थापनसम्बन्धका केही कठिनाइले ग्राहकहरूमा समयमा पत्रिका पुन्याउन नसकिएको मा क्षमाप्रार्थी हुदै नयाँ वर्षको शुरूअंकदेखि समयमा पत्रिका पुन्याउने यथासंभव प्रयत्नरत रहने भएको छ ।
२. ग्राहकको म्याद सकिएका ले निरन्तरताको लागि शुल्क पठाई नवीकरणगर्नुहुन अनुरोध छ ।
३. आजीवन ग्राहक वा साधारण ग्राहकपर्यन्तमा पत्रिका नपुगेका ले आफ्नो पूर्ण ठेगाना लेखी पत्रिका नपुगेको सूचना पोष्ट बक्स नं. ३००७ वा संपादक, व्यवस्थापक, प्रकाशकमध्ये सुविधा पर्ने ठाउँमा लिखित खबर पठाउनुहुन अनुरोध छ ।
४. पहिले हुलाकदर्ता टिकट सहुलियत पाइआएको मा हाल सो सहुलियत उपलब्ध नहुने पोष्ट अफिसको व्यवस्था भएको ले पोष्टबाट पत्रिका पठाइने ठाउँमा पोष्टेज शुल्क छुट्टै लाग्ने भएको छ ।
५. नया ग्राहक अभियान भइरहेको छ । यथाशीघ्र साधारण वा आजीवन शुल्क क्रमशः ६०/- वा १०००/- बुझाई सदस्यता ग्रहण गर्नुहुन अनुरोध छ ।
६. विज्ञापनदाता बन्नुभई आफ्नो व्यापारको प्रचार तथा बुद्धिमत्तप्रतिको श्रद्धा अभिव्यक्तिगरी पत्रिकालाई सहयोग गर्नुहुन अनुरोध छ ।
७. लेखकहरूले लेख पठाउनुहुन्दा साइज मिलेको कागजमा एकतिरमात्र बुझिने राम्रो अक्षरले लेखिल्याएको हुनुपर्दछ ।
८. अक्षर स्पष्ट नभएका फोटोकपी, कार्बोनकपी र लेखाइ भएको लेख रचना स्वतः निस्किय रहनेछ ।
९. बौद्धगतिविधिसम्बन्धी समाचार पठाउदा छोटो, उपलब्धिपूर्ण कुरामात्र उल्लेख गरी पठाउनुहुन अनुरोध छ । प्रत्येक औसीपछि पठाइएको समाचार पछिल्लो अंकमा मात्र राख्न सकिने छ ।
१०. विज्ञापनदर निम्नप्रकार छ:-
 - (क) सबभन्दा पछाडिको कभरको पूरा पृष्ठको ३०००/- र आधा पृष्ठको १६००/-
 - (ख) भित्री कभरमा पूरा पृष्ठको २०००/- आधा पृष्ठको ११००/- र चौथाइ पृष्ठको ६००/-
 - (ग) साधारण पेजमा पूरा पृष्ठको १०००/- आधा पृष्ठको ६००/- र चौथाइ पृष्ठको ४००/-

BUDDHA ADRESSED TO THE CHILDREN

O good children, ever me obedient to your parents who are your best possessions in the world. Reverence them daily as King Agbo did of old. Respect their wishes, and never hurt their feelings. Be a blessing to them and never a curse. Maintain their honour by your refined manners and noble demeanour. Show by your character that you are the worthy children of your worthy parents, especially in their absence. Do nothing to bring discredit to their hallowed name even after their death.